

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διεθνής και Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση και Πολιτική

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΑΜ:7342142200006

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«ΕΕ ΚΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΑ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΕΝΤΑΞΗΣ»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

α) ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

β) ΖΕΡΒΑΚΗ ΑΝΤΩΝΙΑ

γ) ΤΣΑΚΩΝΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ, 2023-2024

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν από το Διαδίκτυο.

Σε κάθε περίπτωση, αναληθούς ή ανακριβούς δήλωσης, υπόκειμαι στις συνέπειες που προβλέπονται στον Κανονισμό Σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος καθώς και στις διατάξεις που προβλέπει η Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ο/Η ΔΗΛΩΝ/ΟΥΣΑ

ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	σελ.5
Περίληψη.....	σελ.6
Λέξεις-κλειδιά.....	σελ.6
Εισαγωγή.....	σελ.7-9
Κεφάλαιο 1 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ.....	σελ.9
Υποκεφάλαιο 1α ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ.....	σελ.9-10
Υποκεφάλαιο 1β ΣΕΡΒΙΑ-ΚΟΣΟΒΟ:ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΧΗ ΔΙΧΩΣ ΤΕΛΟΣ (;).....	σελ.10-11
Υποκεφάλαιο 1γ ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΟΠΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ.....	σελ.11-13
Υποκεφάλαιο 1δ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	σελ.13-15
Υποκεφάλαιο 1ε ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	σελ.16-18
Κεφάλαιο 2 ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΣΜΟΙ ΕΕ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ.....	σελ.18
Υποκεφάλαιο 2α ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΚΑΙ ΕΝΑΡΞΗ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ.....	σελ.18-19
Υποκεφάλαιο 2β ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΔΕΣΜΕΥΣΗΣ..	σελ.19-20
Υποκεφάλαιο 2γ ΜΠΟΡΕΙ Η ΕΕ ΝΑ ΓΕΦΥΡΩΣΕΙ ΤΟ ΧΑΣΜΑ;.....	σελ.21-23
Υποκεφάλαιο 2δ ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΣΗΜΑΙΝΟΥΝ ΤΑ Δ.ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΕ;..	σελ.23-24
Κεφάλαιο 3 ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	σελ.24
Υποκεφάλαιο 3α ΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ.....	σελ.24-25
Υποκεφάλαιο 3β Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	σελ.25-26
Υποκεφάλαιο 3γ ΚΑΤΑΝΟΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΣΗ.....	σελ.26-27
Υποκεφάλαιο 3δ ΜΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ Δ.ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ...	σελ.27-28
Συμπεράσματα.....	σελ.28-29
Βιβλιογραφία-Ηλεκτρονικές πηγές.....	σελ.29-31

Copyright © [Κολιόπουλος Γιώργος, 2024] Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρούσα διπλωματική εργασία κλείνει ένας σημαντικός κύκλος σπουδών στον τομέα της Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης και Πολιτικής από τον οποίο αποκόμισα γνωριμίες και γνώσεις που θα με συνοδεύουν και μετέπειτα στην ζωή μου. Ειδικές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στον καθηγητή και επιβλέποντα της εργασίας κύριο Καρατράντο Τριαντάφυλλο όχι μόνο για την επίβλεψη της εργασίας αλλά και για την διεξαγωγή του μαθήματος «Εξωτερική Πολιτική και Σχέσεις της ΕΕ» όπου σε συνεργασία με τον κύριο Ιωακειμίδη Παναγιώτη διδαχτήκαμε χρήσιμα και ενδιαφέροντα πράγματα για τον ρόλο και τις δράσεις της ΕΕ. Δεν θα μπορούσα ωστόσο να παραλείψω την οικογένεια μου για την αμέριστη κατανόηση και συμπαράσταση που έδειξαν τους τελευταίους μήνες σεβόμενοι τον στόχο μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια λεπτομερής ανάλυση του δεσμού ανάμεσα στην ΕΕ και τα κράτη των Δ. Βαλκανίων που επιθυμούν να αποτελέσουν μέλη της. Στην προσπάθεια να κατανοήσει κανείς την φυσιογνωμία των βαλκανικών κρατών γίνεται σε ένα πρώτο επίπεδο μια παρουσίαση των προβλημάτων και των αδυναμιών που αντιμετωπίζει το κάθε κράτος καθώς επίσης και μια καταγραφή των διμερών τους διαφορών, γεγονός που προσδίδει περισσότερα στοιχεία στην προσπάθεια να κατανοηθεί ο χαρακτήρας του κάθε κράτους. Πέρα από τα βασικά διαρθρωτικά ζητήματα που απαντούν σε πολιτικό, οικονομικό ή και κοινωνικό επίπεδο, σημειώνονται και δευτερογενή ζητήματα που διαδραματίζουν τον δικό τους ρόλο στην διαμόρφωση του προφίλ των χωρών αυτών. Στη συνέχεια αναλύεται η σχέση των βαλκανικών κρατών με την ΕΕ, σε ποιο επίπεδο βρίσκονται οι διαπραγματεύσεις με την κάθε πλευρά, ποιες αντιρρήσεις εκφράζονται εντός της Ένωσης, ποιες προϋποθέσεις μένει να καλυφθούν και ποια είναι η πραγματική σημασία της περιοχής για την ΕΕ. Παράλληλα εκφράζονται προβληματισμοί για το εάν η Ένωση θα καταφέρει εν τέλει να γεφυρώσει το χάσμα και αν αυτό γίνει ποιο θα είναι το κόστος για το ίδιο το μέλλον της. Το τρίτο κεφάλαιο αφιερώνεται αποκλειστικά στην συζήτηση περί ενδεχόμενης διεύρυνσης και επισημαίνεται μεταξύ άλλων και ο ρόλος της Ελλάδας μέσα σε αυτό το πλαίσιο με την έμφαση να δίνεται στο πόσο λυσιτελής θα είναι μια τέτοια εξέλιξη για την χώρα μας ενώ ταυτόχρονα γίνεται και αναφορά και στους εταίρους και πως αυτοί μεταφράζουν την πιθανή ενσωμάτωση των Δ. Βαλκανίων. Τέλος αναφέρεται πως η προοπτική της ένταξης δύναται να προσδώσει στην ίδια την περιοχή τον ρόλο του «παρόχου ασφαλείας» με την ΕΕ να εξετάζει έντονα αυτό το ενδεχόμενο μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της περιφερειακής πολιτικής που συνηθίζεται να ακολουθεί.

Λέξεις-κλειδιά: Δυτικά Βαλκάνια, Ευρωπαϊκή Ένωση, ενσωμάτωση, προοπτική

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πόσες φορές το έχουμε δει γραμμένο κάπου, το έχουμε ακούσει είτε στην τηλεόραση είτε σε κάποιο άλλο μέσο ενημέρωσης ή το έχουμε αναρωτηθεί ακόμα και εμείς οι ίδιοι, ότι η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων είναι η μήτρα των κρίσεων και των συγκρούσεων στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αποτελώντας για πολλά χρόνια και για διάφορους λόγους τεράστιο πεδίο ανάλυσης και μελέτης; Προφανώς η ερώτηση επιδέχεται μόνο μιας απάντησης και δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι πολλάκις έχει σημειωθεί πως η συγκεκριμένη περιοχή παράγει πολύ περισσότερη ιστορία από αυτήν που είναι ικανή να απορροφήσει. Σε έναν σχετικά μικρό και πυκνό χώρο συνυπάρχουν λαοί με εντελώς διαφορετικές καταβολές, συνήθειες, γλώσσες, θρησκείες και πολιτισμικά προφίλ. Η ομαλή συνύπαρξη, η συνεργασία, η αλληλεγγύη, οι υποχωρήσεις και ο διάλογος είναι όροι άγνωστοι στα κράτη της εν λόγω περιοχής και όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό οι αναταραχές είναι, αν όχι καθημερινό, σίγουρα εξαιρετικά συχνό φαινόμενο. Από τις τεταμένες έως ανύπαρκτες σχέσεις της Σερβίας και του Κοσόβου, μέχρι τις λεπτές πολιτισμικές διαφορές και αξιώσεις της Βόρειας Μακεδονίας και της Βουλγαρίας, ο γεωγραφικός αυτός χώρος που ονομάζουμε Δυτικά Βαλκάνια παρουσιάζει τεράστιο ενδιαφέρον για μελέτη, θίγει εξαιρετικά λεπτά και χρόνια ζητήματα ενώ παράλληλα αποτελεί και μια πρόκληση για την ΕΕ. Μια πρόκληση πολλαπλών επιπέδων και απίστευτα υψηλού βαθμού δυσκολίας ως προς την προσέγγιση και την εύρεση κοινού τόπου συνδιαλλαγής και συζητήσεων. Η ΕΕ πέραν όλων των άλλων που πρέπει να λάβει υπόψιν της, κρίνεται άκρως απαραίτητο να σκιαγραφήσει με ακρίβεια και προσοχή το ιστορικό υπόβαθρο αυτών των χωρών, ώστε να γνωρίζει τι έχει να αντιμετωπίσει. Οι λαοί όταν περνούν από μια μακρά περίοδο συγκρούσεων, αβεβαιότητας και καχυποψίας σε ένα μεταβατικό στάδιο, είναι απόλυτα φυσιολογικό να χρειάζονται χρόνο για όχι μόνο για να επουλώσουν τις πληγές τους αλλά και για να δεχθούν την επόμενη μέρα. Το να παλεύεις με τα φαντάσματα του παρελθόντος αντίκειται εντελώς στην προσπάθεια για οικοδόμηση ειρήνης και μεταβατικής δικαιοσύνης (Jonanovic και Maric,2020).

Από την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και μετά, υπάρχει μια γενικότερη συμφωνία και συναίνεση στους κόλπους των πολιτικών ελίτ, αλλά και όχι μόνο, ότι τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων δοκιμάζονται από μια σειρά πολύπλοκων μετασχηματισμών και ραγδαίων αλλαγών (Keil,2013). Η διαδικασία του εξευρωπαϊσμού εκτυλίσσεται παράλληλα με αυτήν του state-building, μεταβάλλοντας εντελώς το τοπίο σε αυτές τις χώρες και προσδίδοντας έναν νέο προσανατολισμό για την επόμενη μέρα. Παρόλες τις επιμέρους διαφορές των κρατών και ανεξάρτητα από τα βήματα που οφείλει να ακολουθήσει το καθένα προς το μονοπάτι που χαράσσει η ΕΕ τρεις είναι οι γενικές τάσεις που παραμένουν ίδιες για τις συγκεκριμένες χώρες και που φυσικά θα αναλυθούν εις βάθος στις επόμενες ενότητες: Πρώτον όλα τα κράτη για τα οποία συζητάμε (Σερβία, Κόσοβο, Μαυροβούνιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Αλβανία και Β. Μακεδονία) φιλοδοξούν να βρεθούν στην αγκαλιά της ΕΕ. Εδώ και κάποια χρόνια είναι συμβαλλόμενα μέρη της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, ενός πλαισίου που το 2000 σηματοδότησε την νέα εποχή των Δυτικών Βαλκανίων. Το βήμα αυτό σε συνδυασμό με τις απαραίτητες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που έπρεπε και πρέπει ακόμα να δρομολογηθούν στο εσωτερικό των κρατών,

φέρνει τα κράτη αυτά ολοένα και πιο κοντά στον πολυπόθητο στόχο. Δεύτερο κοινό σημείο και εξίσου σημαντικό είναι οι αδύναμες κρατικές δομές αλλά και το γεγονός ότι χώρες όπως η Βοσνία αλλά πολύ περισσότερο το Κόσοβο αμφισβητούνται ως προς την ίδια τους την ύπαρξη. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως η διαμόρφωση ισχυρών θεσμών διακυβέρνησης αποτελεί τεράστια πρόκληση για όλα τα κράτη ωστόσο ταυτόχρονα είναι και προαπαιτούμενο για να μπορέσουν να συμπλεύσουν με τις επιταγές της ΕΕ. Τελευταίο κοινό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι και τα 6 αυτά κράτη θεωρούνται νέες δημοκρατίες. Η δημοκρατία σε όλο της το φάσμα δεν έχει ριζώσει ακόμα σε αυτά και παρότι έχουν σημειωθεί πολύ σημαντικά βήματα προόδου, χρειάζεται ακόμα μεγάλος αγώνας σε τομείς όπως το κράτος δικαίου και η καταπολέμηση της διαφθοράς ώστε αυτά τα κράτη να πλησιάσουν στα ιδανικά πρότυπα. Το μεγάλο διακύβευμα στην περιοχή δεν είναι μόνο η οικοδόμηση ειρήνης αλλά και οι απαραίτητες προετοιμασίες για την είσοδο στις ευρωπαϊκές δομές, Η προσχώρηση αυτών των κρατών στην ΕΕ έχει όλα τα εχέγγυα να αποτελέσει το πιο αξιοσημείωτο επίτευγμα εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης και αξίζει να ξεδιπλώσει κανείς όλες τις πτυχές του ζητήματος για να διαμορφώσει μια συνολική εικόνα αναφορικά με το παρελθόν, το παρόν και πόσω μάλλον το τι μέλει γενέσθαι από εδώ και μπρος.

Η ιδιοσυγκρασία των συγκεκριμένων κρατών οφείλεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην πολύ ενδιαφέρουσα (αλλά όπως έχει αποδειχτεί πολλάκις προβληματική) εθνοτική σύνθεση ενός τόσο περιορισμένου και πυκνού γεωγραφικού χώρου. Υπάρχει ένα εξαιρετικά αντιπροσωπευτικό θεωρητικό τριγωνικό σχήμα που εξηγεί αυτήν ακριβώς την μοναδικότητα των χωρών αυτών: κυριαρχία των εθνοικοποιημένων κρατών, μειονότητες μέσα στα κράτη και επιρροή της λεγόμενης «εξωτερικής πατρίδας» (Visoka και Gjevorci, 2013). Η ταυτότητα του εθνοτικού «ανήκειν» αναδεικνύει αφενός της αμφισβητούμενη φύση της ίδιας της ιθαγένειας και αφετέρου αποδεικνύει γιατί η περιφερειακή συνεργασία καθίσταται σχεδόν αδύνατη. Άλλος ένας λόγος επομένως που οι κινήσεις της ΕΕ απαιτούν χειρουργική ακρίβεια. Η πολυεθνική συγκρότηση των κοινωνιών στα Δυτικά Βαλκάνια συνδέεται τόσο με τοπικούς όσο και με περιφερειακούς παράγοντες που αλληλοεπιδρούν σε πολλά επίπεδα και με διαφορετικά μέσα. Όλα αυτά τα συμπλέγματα που δικτυώνονται εδώ και χρόνια στην πολιτική, στην οικονομία, στην δικαιοσύνη, την εξωτερική πολιτική και προπάντων στην ίδια την κοινωνία, δυσχεραίνουν οποιαδήποτε προσπάθεια γεφύρωσης και προσέγγισης πάντα με όρους διαβούλευσης και διαλόγου. Η παρατεταμένη σταθεροποίηση εντοπίζεται σε κάθε χώρα ξεχωριστά αφού Βοσνία και Κόσοβο τελούν υπό μέτρια διεθνή διοίκηση και υποφέρουν από εθνοτικές διαιρέσεις και τριγμούς, η Σερβία παλεύει με τον δικό της «δαίμονα» που είναι η ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου ενώ παράλληλα πάσχει από πολλαπλά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα, η Β. Μακεδονία αντιμετωπίζει ζητήματα εθνοτικής και πολιτισμικής φύσεως, το Μαυροβούνιο το οποίο φαίνεται να βρίσκεται στην πιο ευνοϊκή θέση ως προς την ευρωπαϊκή του ολοκλήρωση αντιμετωπίζει ζητήματα πολιτικού προσανατολισμού και πολιτικής ταυτότητας ενώ η Αλβανία πέρα από τα οικονομικά προβλήματα που την ακολουθούν εδώ και δεκαετίες, δέχεται ισχυρές πιέσεις από την Ελλάδα αναφορικά με την αντιμετώπιση και τα δικαιώματα της πολύ ισχυρής ελληνικής μειονότητας στην χώρα. Όλα αυτά καταδεικνύουν σε ένα πρώτο στάδιο την ιδιαιτερότητα τις περιοχής, τονίζοντας τα πολλά και τα διαφορετικής φύσεως

ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι εν λόγω χώρες. Ζητήματα που για την ΕΕ μεταφράζονται ως εμπόδια στην προσπάθειά της να δημιουργήσει τις συνθήκες και το πλαίσιο εκείνο που θα επιτρέψει στις δύο πλευρές να έρθουν πιο κοντά, να βρουν τις σωστές λύσεις στα όποια προβλήματα και να σχεδιάσουν από κοινού πλέον την επόμενη μέρα.

1. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

1.α ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Η προέλευση και η φύση των διαφορών που συναντάμε στην εν λόγω περιοχή αποτελούν ένα εξαιρετικά σημαντικό θέμα ανάλυσης καθώς κεντρίζουν το ενδιαφέρον του ερευνητή και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για κάθε μία χώρα ξεχωριστά, δημιουργώντας παράλληλα ένα πλαίσιο σχέσεων που μας βοηθά να κατανοήσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα την πολυπλοκότητα της περιοχής. Η διένεξη Σερβίας και Κοσόβου είναι αναμφισβήτητη αυτή που έχει προσελκύσει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια, μια διαφορά που ουσιαστικά την απασχολεί το πολιτειακό καθεστώς του Κοσόβου, καθώς η πλήρης ανεξαρτητοποίηση του βρίσκει αντίθετη την Σερβία. Προφανώς οι διαμάχες και οι διαφωνίες δεν σταματούν εκεί ωστόσο προκειμένου να τις κατανοήσουμε σε βάθος και να αντλήσουμε τις απαντήσεις που θέλουμε για να ερμηνεύσουμε καλύτερα το τοπίο στα Δυτικά Βαλκάνια πρέπει να ψάξουμε πιο βαθιά και η αναζήτησή μας αυτή θα μας οδηγήσει στην Γιουγκοσλαβία και τους λόγους που αυτή δεν κατάφερε να επιβιώσει.

Το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας που έχει ασχοληθεί λεπτομερώς με το θέμα και έχει πραγματοποιήσει μακροχρόνιες έρευνες κατέληξε (σχεδόν ομόφωνα) ότι η κύρια αιτία της κατάρρευσης ήταν οι προβληματικές σχέσεις των διάφορων εθνοτικών ομάδων σε συνδυασμό με την ακραία αποκεντρωμένη κυβέρνηση που καθιστούσε ολόένα και πιο προβληματική την λειτουργία του οικοδομήματος (Petrovic και Wilson, 2021). Φυσικά θα πρέπει να αναφερθεί πως υπάρχει και μια μερίδα ανθρώπων που υποστηρίζει ότι τα βαλκανικά κράτη ήταν ανέκαθεν διεφθαρμένα και οι κοινωνίες τους αρκετά οπισθοδρομικές. Επομένως τα «βαλκανικά προβλήματα» ήταν ένα αναπόφευκτο αποτέλεσμα του μίσους που είχε ριζώσει για αιώνες στα κράτη αυτά. Η ΕΕ δεν έχει κρίνει ότι η προσπάθεια διεύρυνσης στα Δυτικά Βαλκάνια θα προσέθετε μεγάλο οικονομικό βάρος στο ήδη υπάρχον (ειδικά μετά την κρίση του 2008), αφού μιλάμε για χώρες χαμηλού οικονομικού μεγέθους με θεμελιώδη ζητήματα. Μπορεί αφενός να υπάρχει μια σχετική (και πενιχρή) διαφωνία ως προς τα αίτια της κατάρρευσης της Γιουγκοσλαβίας, αφετέρου όμως δεν υπάρχει μεγάλη διχογνωμία ως προς τα προβλήματα των μετα-γιουγκοσλαβικών κρατών. Ορισμένα από τα ζητήματα είναι περισσότερο τεχνικής φύσεως και αφορούν συνοριακές διαφορές αφού ορισμένα εδάφη που ανήκαν στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση δεν είναι σαφές σε ποιο κράτος θα πρέπει να συμπεριληφθούν (διαφορές υπάρχουν περισσότερο σχετικά με την θάλασσα και τα ποτάμια), ενώ άλλα είναι προβλήματα πιο ουσιαστικού χαρακτήρα. Για παράδειγμα υπάρχει έντονη αντιπαράθεση ιδίως τις δύο τελευταίες δεκαετίες σχετικά με τα αίτια και τις συνέπειες

των εθνοτικών συγκρούσεων στην Κροατία, την Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κοσσυφοπέδιο και ενώ πολλοί ανέμεναν την σύγκλιση των απόψεων και τον διάλογο μεταξύ των πλευρών, οι διαφορές όχι απλώς επέμειναν αλλά ορισμένες διογκώθηκαν, με αποτέλεσμα την συνεχή αναταραχή στην περιοχή. Για να αντιληφθούμε ακόμα καλύτερα πόσο αλληλεξαρτώμενες και πόσο περίπλοκες είναι οι σχέσεις των βαλκανικών χωρών αξίζει να σχολιάσουμε πως μερικές από τις διαφωνίες και τις αντιπαραθέσεις δεν αποτελούν άμεση πηγή κινδύνου για την περιφερειακή ασφάλεια. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί από τη μία το ζήτημα Σερβίας και Κοσόβου να είναι μια βόμβα που από στιγμή σε στιγμή δύναται να οδηγήσει σε γενικευμένη σύρραξη, όμως από την άλλη οι διαφωνίες Σερβίας-Κροατίας με το καθεστώς της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης αφορούν την συνταγματική τάξη του εσωτερικού του βοσνιακού κράτους και την υποστήριξη των πρώτων στους αντίστοιχους ομολόγους τους. Επίσης οι περιστασιακές διαφωνίες των πολιτικών αρχηγών της Β. Μακεδονίας και της Αλβανίας σχετικά με την εθνοτική μειονότητα των Αλβανών στην Β. Μακεδονία πάλι αποτελεί ένα πόλο αντιπαραθέσης εντός συνόρων. Κρίνεται απαραίτητη αυτή η επισήμανση προκειμένου να τονιστεί η πολυπλοκότητα της κατάστασης και η παραδοχή ότι τα κράτη αυτά απέχουν -αν όχι παρασάγγας- σίγουρα πολύ από τα αποδεκτά «δυτικά» ή καλύτερα «ευρωπαϊκά» πρότυπα. Προφανώς η λίστα των διαφορών, των αξιώσεων και των άλυτων προβλημάτων που διαιωνίζονται δεν σταματά εκεί. Αξίζει να σημειωθούν τα συνοριακά προβλήματα μεταξύ Σερβίας και Κροατίας που κρατούν από την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η πολιτικοθηρησκευτική διαμάχη Σέρβων και Μαυροβουνίων, οι πολιτισμικές διαφορές Βουλγαρίας και Β. Μακεδονίας κα. Για να μπουν όμως όλα σε μια σειρά και να περιηγηθούμε σε αυτόν τον δαιδαλώδη κόσμο των Βαλκανίων, θα ήταν καλό να ριξουμε πρώτα από όλα φως στην πιο πολύκροτη διαμάχη του συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου.

1.β ΣΕΡΒΙΑ-ΚΟΣΟΒΟ: ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΧΗ ΔΙΧΩΣ ΤΕΛΟΣ (;)

Δεκαπέντε χρόνια μετά την ανακήρυξη του Κοσόβου ως ανεξάρτητο κράτος τον Φεβρουάριο του 2008, οι σχέσεις του με την Σερβία εξακολουθούν να είναι όπως και τότε: τεταμένες και δίχως αισιόδοξη προοπτική εξομάλυνσης. Παρά την πρωτοβουλία της ΕΕ το 2011 να ξεκινήσει τον λεγόμενο διάλογο «Βελιγραδίου-Πρίστινας» με στόχο την εξεύρεση λύσεων και κοινού σημείου επικοινωνίας, η προσπάθεια αποδείχτηκε άκαρπη. Τον επόμενο χρόνο δόθηκε ένα ακόμα μεγαλύτερο κίνητρο στην Σερβία να οδηγηθεί προς την επίλυση των διαφορών, αφού της χορηγήθηκε το καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη στην ΕΕ χώρας αλλά και πάλι τα αποτελέσματα δεν ήταν τα επιθυμητά. Το 2013 υιοθετήθηκε η «Συμφωνία των Βρυξελλών» ως ένα νέο πλαίσιο επικοινωνίας μεταξύ των δύο πλευρών ωστόσο παρά τις υψηλές προσδοκίες η επιρροή ήταν πολύ ασθενέστερη από την αναμενόμενη. Οι δυο πλευρές όχι μόνο συνέχισαν να επικοινωνούν αυστηρά μέσω των επιχειρήσεων της ΕΕ και του ΟΗΕ αλλά και οι ίδιες οι υποχρεώσεις που πήγαζαν από την Συμφωνία αποτέλεσαν νέο πεδίο διαφωνίας. Πιο συγκεκριμένα έξι από τα δεκαπέντε σημεία του πλαισίου των Βρυξελλών αναφέρονταν στις προϋποθέσεις δημιουργίας κοινοτήτων με σερβική πλειοψηφία στο Κόσοβο, ωστόσο η εφαρμογή τους έχει περάσει από σαράντα κύματα. Ενώ αφενός η σερβική πλευρά θεωρεί αυτά τα κομμάτια άκρως σημαντικά για την ομαλή υιοθέτηση και εφαρμογή της Συμφωνίας αφετέρου η πλευρά του

Κοσόβου αρνείται να τα δεχτεί θεωρώντας ότι αντιβαίνουν στο πνεύμα του Συντάγματος. Όπως ήταν φυσικό οι συνομιλίες έπαυσαν το 2016 οριστικά. Μέσα στην επόμενη διετία η εθνικιστική ρητορική βρήκε εύφορο έδαφος για να εξαπλωθεί και αποκορύφωμα όλης αυτής της έντασης ήταν η σύλληψη (μετά από σέρβικο ένταλμα περί εγκλημάτων πολέμου) του πρώην πρωθυπουργού του Κοσόβου Ramush Haradinaj. Έναν χρόνο μετά η κατάσταση εκτραχύνθηκε όταν δολοφονήθηκε ο Σέρβος πολιτικός Oliver Ivanovic με τις δύο πλευρές να εξαπολύουν πυρά εκατέρωθεν. Μέσα σε όλο αυτό το πλαίσιο ρήξης και συνεχούς έντασης η ΕΕ κάθε άλλο παρά απούσα θα μπορούσε κανείς να την χαρακτηρίσει. Το ενδιαφέρον για την εξομάλυνση της κατάστασης έγινε μεγάλο ιδίως στις περιόδους όπου Ύπατοι Εκπρόσωποι Εξωτερικών Υποθέσεων στην ΕΕ ήταν οι Catharine Ashton και Frederica Mogherini με την πρώτη να είναι υπεύθυνη για την υπογραφή της Συμφωνίας το 2013 και την δεύτερη να προχωρά σε ακόμα τέσσερις σημαντικές συμφωνίες μεταξύ των δύο πλευρών στην επόμενη διετία. Ωστόσο τα σύννεφα πάνω από την οριστική επίλυση του ζητήματος φαίνεται πως είχαν ξεκάθαρο χαρακτήρα και σαφή προσανατολισμό, αφού οι ίδιες οι εσωτερικές διαφωνίες της ΕΕ και συγκεκριμένα κρατών με μεγάλη επιρροή όπως η Γερμανία και το ΗΒ δεν έδειχναν να τάσσονται υπερ μιας λύσης οριστικής μεν αλλά που θα απαιτούσε εκ νέου χάραξη των συνόρων δε. Με την διαμεσολάβηση και της Ουάσιγκτον, τον Σεπτέμβριο του 2020 αποφασίστηκε μεταξύ Βούτσιτς και Χότι μια στενότερη οικονομική συνεργασία μεταξύ των χωρών τους δίχως όμως να πραγματοποιείται περαιτέρω κουβέντα για πολιτική ομαλοποίηση και σύγκλιση. Με αφορμή και τα πολύ έντονα επεισόδια που έλαβαν χώρα στα σύνορα την φετινή χρονιά, μάλλον οι οίκονομοι για την επίλυση αυτού του πολύ σημαντικού διμερούς αλλά και περιφερειακού ζητήματος δεν είναι και οι πιο αισιόδοξοι.

1.γ ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΟΠΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ Δ.ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

Αναμφίβολα οι τεταμένες σχέσεις των χωρών είναι εκείνες που τοποθετούνται στον πυρήνα των αιτιών της έλλειψης σταθερότητας στην περιοχή των Δ.Βαλκανίων και προφανώς αυτές θα πρέπει πρώτα από όλα να βελτιωθούν, ώστε να μπορούμε να κάνουμε λόγο για ένα πιο ευοίωνα μέλλον. Ωστόσο όταν η συζήτηση ανοίγει και μπαίνει στο κάδρο και η ΕΕ τότε τα πράγματα περιπλέκονται και κρίνεται απαραίτητο να δει κανείς και αυτήν την πλευρά. Το βασικό επιχείρημα που υποστηρίζεται σχετικά με τις αδυναμίες προώθησης της δημοκρατίας από την ΕΕ σε αυτές τις χώρες επικεντρώνεται στην αναποτελεσματική και μη εξειδικευμένη χρήση των όρων και των προϋποθέσεων για την μεγάλη πρόκληση δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων (N.R.Smith,2020). Η μεγάλη εικόνα ωστόσο εστιάζει στο μεγάλο δίλημμα που αντιμετωπίζει η ΕΕ ειδικά όταν πρόκειται για περιφερειακά ζητήματα: το δίλημμα μεταξύ σταθερότητας και δημοκρατίας. Γίνεται λοιπόν λόγος για δύο πλήρως διαφορετικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται συχνά στις πολιτικές γειτονίας της ΕΕ και που ενέχουν στους κόλπους τους πολλές αντιφάσεις. Όσον αφορά την σταθερότητα στην περίπτωση των Δ.Βαλκανίων ισχύει η αντίληψη πως η σταθερότητα, παρεχόμενη και εγγυημένη από μια μεμονωμένη οντότητα (στην προκειμένη η ΕΕ) εξασφαλίζει την πιθανότητα και διαμορφώνει εκείνες τις συνθήκες

που θα επιτρέψουν την πρόοδο των κρατών (σε όποιο ρυθμό και αν αυτή πραγματοποιείται) και τις απομακρύνει από ένα ενδεχόμενο «πολέμου επιβίωσης». Αυτό συμβαίνει αφενός εξαιτίας της ασυμμετρίας σχέσεων και αφετέρου διότι υπάρχει η δυνατότητα θετικού αθροίσματος μεταξύ ΕΕ και βαλκανικών κρατών με αποτέλεσμα όχι μόνο να αποφεύγεται ένας πιθανός «πόλεμος για επιβίωση» αλλά να δημιουργούνται και οι συνθήκες για ένα συνεργατικό περιφερειακό περιβάλλον. Μεγάλη αξία στην συζήτηση για την σταθερότητα μπορεί να προσδώσει και η αναφορά στην θεωρία του περιφερειακού συμπλέγματος ασφαλείας (RSC). Μια θεωρία που «κουμπώνει» ακριβώς πάνω στην ανάλυση για τα Βαλκάνια, αφού μας εξηγεί πως ένα σύμπλεγμα τέτοιου είδους αποτελείται από ένα σύνολο μονάδων οι διαδικασίες των οποίων είναι τόσο αλληλένδετες που είναι αδύνατον να μελετηθούν χωριστά (Buzan και Waever,2003).

Όσον αφορά στον εκδημοκρατισμό κυριαρχεί η αντίληψη ότι πετυχαίνει ή αποτυγχάνει χάρη στην εδραίωση των ελίτ που υποστηρίζουν τις δημοκρατικές διαδικασίες ή των ελίτ που τις υποσκάπτουν. Στο μετακομμουνιστικό περιβάλλον των Βαλκανίων αδιαμφισβήτητα ο ρόλος των ελίτ ήταν κομβικός και φαίνεται πως η ΕΕ είχε και έχει να υλοποιήσει ένα αρκετά απαιτητικό έργο. Ο κομμουνισμός άφησε ανεξίτηλο σημάδι σε αρκετές χώρες και σε ορισμένες ρίζωσε τόσο βαθιά που χρειάζονται πολύ δραστικές μεταρρυθμίσεις. Ο εκδημοκρατισμός είναι μια έννοια που μπορεί να ακούγεται αρκετά αλλά πολύ συχνά, δύσκολα ορίζεται και είναι ακόμα πιο δύσκολο να ταιριάζει σε χώρες που έχουν περάσει από τόσες εντάσεις μέσα σε ένα σχετικά μικρό χρονικό διάστημα (όπως οι χώρες των Βαλκανίων). Πέρα λοιπόν από τα κομμουνιστικά στοιχεία που ακόμα εντοπίζονται σε πολλές εκφάνσεις της πολιτικής και της κοινωνίας, υπάρχει μια ακόμα μεγαλύτερη μάστιγα που διαδραματίζει τον δικό της ρόλο ως ένα ακόμα πρόσκομμα στην προσπάθεια που πραγματοποιεί η ΕΕ να προσεγγίσει αυτά τα κράτη. Η εν λόγω μάστιγα δεν είναι άλλη από το οργανωμένο έγκλημα που πλήττει τα Δυτικά Βαλκάνια κυρίως από την λήξη των μεγάλων πολέμων και μετά. Είναι ένα σοβαρό ζήτημα που έχει επιβραδύνει την ανάπτυξη αλλά και την ενταξιακή πρόοδο πολλών από τις χώρες της περιοχής και όσο πιο βαθιά ριζωμένο είναι τόσο πιο μεγάλη είναι η επιρροή που ασκεί σε τομείς όπως η πολιτική, η οικονομία και η δικαιοσύνη (Prezelj και Vogrincic,2020). Αυτό που ίσως να προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση για τις χώρες αυτές είναι το γεγονός ότι με όρους συμβατικής εγκληματικότητας (δολοφονίες, ληστείες, κλοπές), θεωρούνται από τις ασφαλέστερες στην Ευρώπη σύμφωνα με σχετική έρευνα του ΟΗΕ (UN Office on drugs and crime,2008). Ο πραγματικός εφιάλτης είναι το οργανωμένο έγκλημα και η διαφθορά που προκύπτει από αυτό. Είναι γεγονός πλέον ότι σε αρκετές (αν όχι και στις 6) από τις χώρες των Δ.Βαλκανίων, δρουν ανεξέλεγκτα ισχυρά δομημένες ομάδες, που μέσω της δωροδοκίας ή άλλων έμμεσων μεθόδων ασκούν τεράστια επιρροή στο κράτος. Αυτό που παρουσιάζεται ως το σημαντικότερο κομμάτι όλης αυτής της συζήτησης είναι η λεγόμενη «δικτυωμένη σύλληψη του κράτους», μέσω της εισχώρησης και της δημιουργίας δεσμών με μεγάλες επιχειρήσεις, πολιτικές ελίτ και υπηρεσίες ασφαλείας (κυρίως αστυνομία και στρατός). Από τη μία όλο αυτό το πλέγμα είναι τόσο ισχυρό που δύναται να οδηγήσει ακόμα και σε ολοκληρωτική κατάληψη του κράτους ενώ από την άλλη τα συμφέροντα είναι τόσο μεγάλα που η διάλυση ενός τέτοιου δεσμού φαντάζει απίθανη. Το δυστυχές γεγονός για τις συγκεκριμένες χώρες είναι ότι πληρούσαν όλες εκείνες τις προϋποθέσεις υπό τις

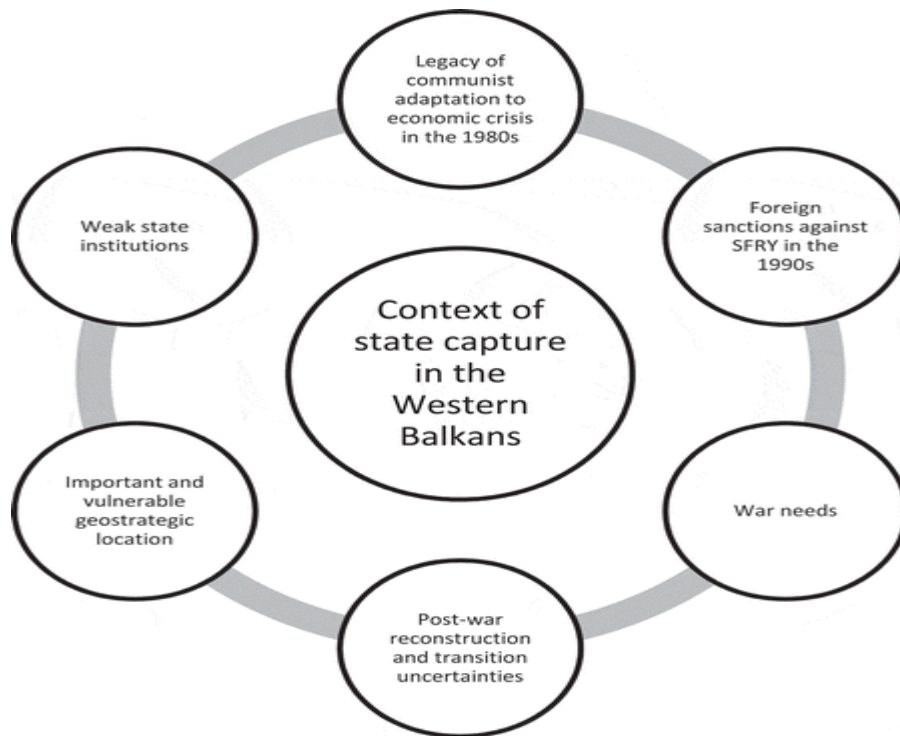
οποίες το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να καρποφορήσει. Μιλάμε δηλαδή για χώρες σε μεταβατικό στάδιο με αδύναμες κυβερνήσεις, απουσία διαφάνειας και ανίσχυρο μηχανισμό ασφάλειας. Το αποκορύφωμα της «δικτυωμένης σύλληψης» ήταν η δολοφονία του Σέρβου πρωθυπουργού Τζιντζιτς το 2003. Αξίζει όμως να δούμε το πως ακριβώς δρουν τέτοιες ομάδες, ποιο είναι το μέγεθος της επιρροής που είναι σε θέση να ασκήσουν και παράλληλα να ρίξουμε περισσότερο φως στις συνθήκες που επικρατούσαν στις βαλκανικές χώρες την περίοδο που το οργανωμένο έγκλημα άρχισε να αναπτύσσεται και του επετράπη να γιγαντωθεί τόσο πολύ.

1.8 ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΑ Δ.ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Η σύλληψη του κράτους είναι μια από τις πιο σύνθετες μορφές διαφθοράς και είναι απαραίτητο να βρει έδαφος σε χώρες που αντιμετωπίζουν τις αδυναμίες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Σε θεωρητικό επίπεδο είναι εύληπτο το ότι χρησιμοποιεί την διαφορά για να πετύχει αλλά σε πρακτικό επίπεδο μεταφράζεται σε τροποποίηση νόμων ή διαταγμάτων, χρηματισμό υψηλών αξιωματούχων των κυβερνήσεων, εξαγορά ψήφων, παράνομο λόμπι και η λίστα συνεχίζεται με παρόμοιες μεθόδους. Όταν μια ομάδα καταφέρνει να δικτυωθεί στον επιθυμητό βαθμό, τότε η λήψη αποφάσεων παύει να μεριμνά για το δημόσιο συμφέρον και εξυπηρετεί τα συμφέροντα της ομάδας. Όπως αναφέρθηκε πρόκειται για μια διαδικασία αρκετά σύνθετη και η βιβλιογραφία την χωρίζει σε τρία μέρη: τον αιχμάλωτο, στην ουσία δηλαδή το θύμα της ομάδας που εκβιάζεται ή δωροδοκείται, τον αιχμαλωτισμένο (νόμοι, παραγωγή πολιτική, εκδίκηση υπόθεσης) και το ζημιωμένο κοινό που στις πλείστες των περιπτώσεων δεν είναι άλλο από τους απλούς πολίτες.

Το παραπάνω σχεδιάγραμμα είναι ακριβώς το μοντέλο εκείνο που έχει εφαρμοστεί την τελευταία εικοσαετία στα Δ.Βαλκάνια και που δυστυχώς φαίνεται να έχει πετύχει πλήρως τους σκοπούς του. Όπως γίνεται αντιληπτό από το σχήμα ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των φορέων είναι η διαφθορά. Στόχοι της διαφθοράς είναι η απόκτηση απόρρητων πληροφοριών, η παραμονή μακριά από τα «ραντάρ» της δικαιοσύνης (αποφυγή ελέγχων, εκφοβισμός αξιωματούχων της δικαιοσύνης) και η υποστήριξη και εποπτεία παράνομων δραστηριοτήτων (διευκόλυνση μεταφορών, έκδοση αδειών κ.α.). Το μόνο σίγουρο είναι όμως ότι για να αναπτυχθεί τόσο πολύ το οργανωμένο έγκλημα στα Δ.Βαλκάνια, υπήρξαν οι συνθήκες εκείνες που επέτρεψαν κάτι τέτοιο τα προηγούμενα χρόνια. Το βασικότερο όλων είναι η δεινή οικονομική κατάσταση της ακόμα ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, που οδήγησε το καθεστώς να αναζητήσει συνεργασίες μεταξύ των υπηρεσιών ασφαλείας και της «μαύρης αγοράς» για την κάλυψη των αναγκών εκείνων που αδυνατούσε να παράσχει το κομμουνιστικό κράτος. Μετά την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και ενώ το παρεμπόριο είχε ήδη καταφέρει να ριζώσει στους κόλπους πολλών κρατών, τα καθεστώτα διαφόρων κρατών ξεκίνησαν να χρησιμοποιούν εγκληματικά δίκτυα για την αποφυγή κυρώσεων από ΔΟ και την ταυτόχρονη ανεμπόδιστη διεξαγωγή πολέμων. Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι, εσφαλμένα προφανώς, δημιουργήθηκε η αντίληψη πως το λαθρεμπόριο όχι μόνο δεν ήταν παράνομο αλλά ήταν και απαραίτητο για την επιβίωση εκατομμυρίων ανθρώπων. Η μεταβατική περίοδος που από μόνη της προκαλεί μια αναταραχή πλαισιώθηκε από μια έντονη ρητορική πατριωτικής αναγκαιότητας και αυτό το κράμα άνοιξε τον δρόμο στα εγκληματικά δίκτυα και τις παρεμφερείς οργανώσεις να δρουν ανεξέλεγκτα. Εκτός βέβαια από τις κατεστραμμένες οικονομίες στις αρχές του 1990, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και οι πολλές εστίες ένοπλων συγκρούσεων που κλόνισαν την περιοχή για αρκετά χρόνια. Κατά την διάρκεια των συρράξεων σε Κοσσυφοπέδιο και Βοσνία πλήθος παραστρατιωτικών οργανώσεων πρωταγωνίστησε με αποτέλεσμα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα να συγκεντρώσουν τεράστια ισχύ στρατολογώντας μέλη ακόμα και από τις τάξεις των χούλιγκαν ποδοσφαιρικών συλλόγων (Prezelj και Vogrincic,2020).

Η διεθνής κοινότητα και συγκεκριμένα η ΕΕ, αν και καθυστερημένα, αντιλήφθηκε πως η κατάσταση στην περιοχή είχε εκτραχυνθεί πλήρως και προσπάθησε να εφαρμόσει μια φόρμουλα προϋποθέσεων για να καταφέρει με κάποιο τρόπο να βγάλει από την δεινή θέση στην οποία βρίσκονταν τα κράτη, ωστόσο τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα. Ακόμα ένα πρόβλημα που ήρθε να προστεθεί στα ήδη υπάρχοντα είναι πως παρατηρήθηκε μια πολύ αργή και συνάμα αναποτελεσματική μεταρρύθμιση στον τομέα της ασφάλειας. Οι θεσμοί ασφάλειας έπρεπε ως όφειλαν να απογαλακτιστούν από τα κομμουνιστικά μοντέλα της παρελθούσας εποχής κάτι όμως που μόνο θεωρητικά μπορούσε να συζητηθεί αφού για να γίνει αυτή η μεγάλη στροφή θα έπρεπε να συνοδεύεται από εκδημοκρατισμό, χρηστή κυβέρνηση, οικονομική ανάπτυξη, επαγγελματισμό και υιοθέτηση τεχνογνωσίας από τους δυτικούς θεσμούς. Στόχος ήταν οι υπηρεσίες ασφαλείας να γίνουν πιο υπεύθυνες και δημοκρατικές και λιγότερο υποχείρια εθνοτικών και άλλων ομάδων. Τέλος ένας ακόμα λόγος που συνέβαλε στη οργανωμένη σύλληψη του κράτους ήταν η ευάλωτη γεωστρατηγική θέση των κρατών. Ο βαλκανικός διάδρομος θεωρείται ως ένας από τους πιο εύκολα προσπελάσιμους διαύλους για το εμπόριο όπλων, ναρκωτικών αλλά και ανθρώπων. Η μακρόχρονη συνεργασία των τοπικών εγκληματικών ομάδων σε αυτούς τους τομείς δημιούργησε μέσα από την πάροδο των ετών ένα ευέλικτο και προσοδοφόρο διεθνές εγκληματικό δίκτυο. Η εμπιστοσύνη του κόσμου προς το κράτος διαβρώνεται και όσο αυτό συμβαίνει, τόσο μεγαλύτερο είναι το κενό που καλείται να καλύψει η ΕΕ στην προσπάθεια γεφύρωσης των δυο πλευρών. Αναμφίβολα έχουν γίνει βήματα προόδου αλλά ακόμα μένει να γίνουν πολλά διότι το οργανωμένο έγκλημα σε αυτήν την περιοχή είναι την Λερναία Ύδρα. Όταν κόψεις ένα κεφάλι, δυστυχώς εμφανίζονται άλλα δυο στην θέση του.

1.ε ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Οι χώρες των Δ.Βαλκανίων κλονίζονται εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες και από ακόμα ένα μεγάλο ζήτημα που συνήθως απουσιάζει από την μεγάλη εικόνα των προβλημάτων της περιοχής, ωστόσο έχει τεράστια σημασία και εξηγεί αρκετά από τα κακώς κείμενα των βαλκανικών χωρών. Ο λόγος γίνεται για τα χαμηλά επίπεδα γονιμότητας που κατά κύριο λόγο οφείλονται στην μετάβαση από ένα κομμουνιστικό μοντέλο σε μια νέα καπιταλιστική πραγματικότητα στην οποία η προσαρμογή αποδείχτηκε προβληματική και χρονοβόρα (Lerch,2017). Κατά την δεκαετία του 1990, οι νέες αυτές καπιταλιστικές κοινωνίες τέθηκαν αντιμέτωπες με έναν συνδυασμό μείωσης κοινωνικών παροχών και παράλληλης αύξησης του κόστους ζωής. Όπως ήταν φυσικό αυτό λειτούργησε ως τροχοπέδη για τα ζευγάρια στα σχέδια τους για τεκνοποίηση. Καθώς όμως οι ρυθμοί ανάπτυξης στις αρχές του αιώνα άρχισαν να έχουν θετικό πρόσημο και οι νέοι μπορούσαν πλέον να έχουν ένα ικανοποιητικό εισόδημα, θα περίμενε κανείς και την αύξηση των επιπέδων τεκνοποίησης. Τα σχέδια όμως για οικογένεια ήρθαν σε σύγκρουση με την ανάγκη για αφοσίωση και προσαρμογή στην νέα επαγγελματική και οικονομική πραγματικότητα, με αποτέλεσμα τα όνειρα για την δημιουργία μιας οικογένειας να περάσουν σε δεύτερη μοίρα. Το πρόβλημα εδώ εντοπίζεται και στην μη έγκαιρη δράση των κυβερνήσεων και την έλλειψη παροχής κινήτρων, φοβούμενοι και οι ίδιοι το μεταβατικό στάδιο των κοινωνιών τους ενώ ορισμένοι υποστηρίζουν ότι σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η έντονη αλληλεπίδραση με τον δυτικό τρόπο ζωής που παραγκώνισε την παραδοσιακή τάση για γονιμότητα στις χώρες των Δ.Βαλκανίων. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα που καταδεικνύει αυτήν ακριβώς την απότομη μείωση τεκνοποίησης το συναντάμε στην Αλβανία και την Β. Μακεδονία όπου το 1990 η μέση ηλικία έναρξης οικογένειας για τις γυναίκες ήταν τα 22 έτη και μέσα σε μια δεκαπενταετία η μέση τιμή αυξήθηκε κατά τρεις μονάδες (25 έτη). Παράλληλα ο δείκτης γονιμότητας ανά γυναίκα στα 22 έτη το 1990 ήταν 0,8-1 ενώ 15 χρόνια μετά είχε υποχωρήσει στο 0,6-0,7 (στοιχείο για τις γυναίκες και στα 6 κράτη των Δ.Βαλκανίων που εξετάζονται στην παρούσα εργασία). Η μείωση λοιπόν της γονιμότητας στα Δ.Βαλκάνια από το 1990 και μετά οφείλεται ξεκάθαρα στην απότομη διακοπή και στην αναβολή της τεκνοποίησης. Η μετακομμουνιστική κρίση και οι νέες ευκαιρίες μέσα στο νέο, υπό διαμόρφωση οικονομικό πλαίσιο, ήταν οι δύο κυριότεροι παράγοντες που ανέβαλαν τα σχέδια για οικογένεια και αν αυτό συνυπολογιστεί με την ταυτόχρονη γήρανση του πληθυσμού αυτών των χωρών καταλαβαίνουμε γιατί αυτό το ζήτημα απασχολεί ιδιαίτερα τις πολιτικές ηγεσίες των χωρών.

Ένα ακόμα ζήτημα για το οποίο οι χώρες της περιοχής καλούνται να βρουν λύσεις είναι και το ενεργειακό. Τα Δυτικά Βαλκάνια μαστίζονται από εξαιρετικά χαμηλές ενεργειακές αποδόσεις κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και ύστερα. Η μέση οικονομική ένταση της ενεργειακής κατανάλωσης (εκφραζόμενη ως συνολική κατανάλωση ανά μονάδα ΑΕΠ) παραμένει σε υψηλότερα επίπεδα από εκείνα που ορίζει ο ΟΟΣΑ και παρουσίασε αύξηση από το 1995 μέχρι το 2002 (Buzar,2016).

Μόνες εξαιρέσεις εδώ η Κροατία και η Β. Μακεδονία που έριξαν τα ποσοστά τους. Ο λόγος μεταξύ συνολικής τελικής κατανάλωσης και κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας υποδεικνύει πως το πρόβλημα εντοπίζεται στην πλευρά της προσφοράς. Ο πυρήνας του προβλήματος (κυρίως στην Αλβανία, την Σερβία και την Βοσνία) εντοπίζεται στις πεπερασμένες τεχνολογίες εξόρυξης καυσίμων, στις अपαρχαιωμένες και καθόλου σωστά εξοπλισμένες μονάδες παραγωγής αλλά και στην «διαρροή» ενέργειας (με άλλα λόγια κλοπή ενέργειας). Ένα επιπλέον επίπεδο προβλημάτων που σχετίζονται με τον ενεργειακό τομέα εντοπίζεται στην ζήτηση. Η βιομηχανία, η οποία καταναλώνει μέχρι και το 45% της τελικής ενέργειας είναι ο βασικότερος υπαίτιος αυτό του προβλήματος. Μόνο στην Σερβία έχει εκτιμηθεί πως η βιομηχανική παραγωγή καταναλώνει περίπου το 60% της τελικής ενέργειας, ποσοστό υπερδιπλάσιο από τον επιτρεπτό μέσο όρο της ΕΕ. Όπως είναι φυσικό το πρόβλημα γίνεται εντονότερο όταν στην εξίσωση προστίθενται και τα νοικοκυριά τα οποία είναι υπεύθυνα για την κατανάλωση του μεγαλύτερου ποσοστού της τελικής ενέργειας. Εκτός από τα χαμηλής ποιότητας πρότυπα μόνωσης κτιρίων, ένα επιπλέον πρόβλημα που μπαίνει στην ατζέντα είναι και η προτίμηση των νοικοκυριών σε αναποτελεσματικά καύσιμα. Ενδεικτικό της περιγραφής, σύμφωνα με στοιχεία της Σερβικής κυβέρνησης, η περίπου το 70% των νοικοκυριών που ερωτήθηκαν επέλεγον ως θέρμανση την ηλεκτρική ενέργεια παρόλο που αυτή είναι το λιγότερο αποδοτικό μέσο. Αυτό είναι ένα μόνο ένα κομμάτι του παζλ που φωτογραφίζει την ευρύτερη περιφερειακή προτίμηση και των υπόλοιπων χωρών στην ηλεκτρική ενέργεια και όχι σε μορφές όπως το αέριο και η βιομάζα. Επιπλέον πολλά αστικά κέντρα έχουν ανεπαρκώς αναπτύξει σπάταλα δίκτυα τηλεθέρμανσης για την παροχή θερμότητας σε οικίες και εμπορικά καταστήματα. Η μεγάλη εικόνα του προβλήματος που αντιμετωπίζουν τα Δυτικά Βαλκάνια στον τομέα της ενέργειας μπορούμε να την συνοψίσουμε σε δύο κατηγορίες. Πρώτον, η αδυναμία αντικατάστασης πηγών ενέργειας άνθρακα με άλλες φίλα προσκείμενες στο περιβάλλον. Βέβαια το συγκεκριμένο ζήτημα ποικίλλει από χώρα σε χώρα. Για παράδειγμα η Αλβανία αντλεί ηλεκτρική ενέργεια από ένα σύστημα υδροηλεκτρικής ενέργειας μεγάλης κλίμακας, ωστόσο η πρόσληψη αερίου και λοιπών ανανεώσιμων πηγών είναι σχεδόν παραμελημένη. Δεύτερον, αναποτελεσματικές μέθοδοι παραγωγής, διάθεσης και κατανάλωσης ενέργειας. Είναι εκπληκτικό το ότι σε αυτές τις χώρες περισσότερο από το ένα τρίτο της πρωτογενούς ενέργειας που παράγεται, «χάνεται» στην διαδικασία διάθεσης στους τελικούς χρήστες. Με βάση τα παραπάνω δεδομένα λοιπόν δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι κατά κεφαλήν εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα αυξήθηκαν κατακόρυφα τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Η εκπομπή διοξειδίου στον ενεργειακό τομέα της Αλβανίας σύμφωνα με έκθεση της προηγούμενης δεκαετίας, αντιπροσώπευε το 63%, στην Σερβία το 70%, στην Β. Μακεδονία το 71% και στην Κροατία το 74%. Σαν να μην έφταναν τα παραπάνω ζητήματα όλες οι χώρες της περιοχής ξοδεύουν πολύ μεγάλα ποσά στην αγορά πετρελαίου και φυσικού αερίου από την Ρωσία. Σε χώρες όπως η Αλβανία και το Κόσοβο όπου οι ελλείψεις ενέργειας είναι καθημερινές περίπου το 16% του πληθυσμού διαβιώνει κάτω από το όριο της φτώχειας και ο πόλεμος που ξέσπασε το 2022 ανάμεσα σε Ρωσία και Ουκρανία αύξησε έτι περαιτέρω αυτό το ποσοστό. Τα ρυθμιστικά και νομικά πλαίσια που διέπουν την ενεργειακή πολιτική αυτών των χωρών μπορούν να χαρακτηριστούν μόνο ως ένα γραφειοκρατικό συνονθύλευμα. Εν ολίγοις το πρόβλημα είναι η

αναντιστοιχία μεταξύ στόχων και δράσεων των επιχειρήσεων (Lindstrom,2017). Κάπως έτσι λοιπόν μπορούν να περιγραφούν τα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν και να επιλύσουν οι χώρες των Δ. Βαλκανίων πάνω στον ενεργειακό τομέα.

Όπως γίνεται αντιληπτό από όλα όσα παρατέθηκαν στις παραπάνω ενότητες ο γεωγραφικός χώρος των Δ. Βαλκανίων αποτελεί μια πηγή συνεχούς προβληματισμού ,αναλύσεων και αντιπαραθέσεων. Το κομμουνιστικό προηγούμενο, οι αδύναμες οικονομίες, τα θεμελιώδη κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, η υπογεννητικότητα, το οργανωμένο έγκλημα και ο προβληματικός ενεργειακός τομέας αποτελούν αποδείξεις της δεινής θέσης στην οποία βρίσκονται τα υπό ανάλυση κράτη ενώ παράλληλα καταδεικνύεται και το πόσο μεγάλη θα πρέπει να είναι η προσπάθεια από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να καταφέρει να γεφυρώσει το ήδη μεγάλο χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών με απώτερο στόχο την δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών και πιο συγκεκριμένα συνθηκών που θα μας επιτρέψουν να κάνουμε λόγο για διεύρυνση της ΕΕ στην περιοχή. Μέχρι τώρα η διεύρυνση της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια θεωρούνταν μια κίνηση ζωτικής σημασίας. Πλέον θεωρείται ως φυσικό επόμενο (Ker-Lindsay, Armakolas, Balfour και Stratulat,2017). Σε μια περίοδο συνεχόμενης και κλιμακώμενης κρίσης η ενταξιακή διαδικασία εξακολουθεί να θεωρείται ως ένα ισχυρό όπλο στα χέρια της ΕΕ που πλέον ψάχνει την χρυσή τομή ώστε να το αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η προσπάθεια διεύρυνσης εντάσσεται μέσα στην γενικότερη παραδοσιακή γεωγραφική ολοκλήρωση που οραματίζεται η Ένωση με την ίδια την διεύρυνση να αποτελεί ένα εργαλείο μέσω του οποίου οι ευρωπαϊκές αξίες θα διαχυθούν σε κάθε γωνιά της ευρωπαϊκής ηπείρου. Σε συνδυασμό με τον μεταρρυθμιστικό της χαρακτήρα, η ΕΕ έχει ήδη κάνει σημαντικά βήματα για να προσεγγίσει τις χώρες των Δ. Βαλκανίων με τα πράγματα ωστόσο που πρέπει να γίνουν να είναι ακόμα πολλά.

2. ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΣΜΟΙ ΕΕ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

2.α ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΚΑΙ ΕΝΑΡΞΗ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ

Σε μια συζήτηση ωστόσο που αφορά ένα τόσο νευραλγικό σημείο της ευρωπαϊκής ηπείρου είναι απαραίτητο πέρα από τα προβλήματα και τις εν γένει αδυναμίες των χωρών να αξιολογήσουμε τις μέχρι σήμερα δράσεις της ΕΕ και γενικότερα τις προσπάθειες που έχει επιχειρήσει ώστε να βρεθεί εγγύτερα στην περιοχή των Δ. Βαλκανίων. Στην δεκαετία του 1990, η πολιτική αιρεσιμότητα έγινε το σημαντικότερο εργαλείο στα χέρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην προσπάθεια που πραγματοποίησε να προσεγγίσει και σταδιακά να αρχίσει να μεταμορφώνει τα μετακομμουνιστικά κράτη της ηπείρου. Η ΕΕ μέσω της εξέχουσας θέσης της Επιτροπής, παρεμβαίνει δυναμικά στο εσωτερικό των κρατών ασκώντας κυρίως πιέσεις στις πολιτικές ελίτ ώστε αυτές να συμμορφωθούν με τα δικά της προστάγματα (Anastasakis,2008). Ενέργεια αρκετά αμφίσημη όπως αποδείχτηκε αφού από ορισμένους χαιρετίστηκε με επαίνους και αισιοδοξία ενώ από άλλους με δριμεία κριτική. Το μόνο σίγουρο μέσα από όλο αυτό, είναι πως χωρίς την παρέμβαση της ΕΕ και των οργάνων της, σήμερα δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε καμία συζήτηση για

δεσμούς με τις βαλκανικές χώρες και πόσω μάλλον να εγείρονται αξιώσεις (εκατέρωθεν) για περαιτέρω βελτίωση των σχέσεων σε όλα τα επίπεδα.

Όπως ήδη ειπώθηκε, με σημείο αναφοράς τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η ΕΕ αποφασίζει να ξεκινήσει την γεφύρωση του ήδη αυξημένου χάσματος μέσω μιας ενιαίας στρατηγικής που ονόμασε «Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης» και μέσω των συμφωνιών σύνδεσης με όλα τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων δημιουργήθηκαν οι πρώτοι διάυλοι επικοινωνίας. Επόμενος μεγάλος σταθμός το 2003, όπου τον Ιούνιο η σύνοδος ΕΕ και Δ. Βαλκανίων κατέληξε στη Διακήρυξη της Θεσσαλονίκης με την βασική ιδέα να είναι πως το μέλλον των Δ. Βαλκανίων είναι συνυφασμένο με την ΕΕ. Με την ολοκλήρωση της μεγαλύτερης διεύρυνσης στην ιστορία της, η ΕΕ έστρεψε κατευθείαν το ενδιαφέρον της στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων με απώτερο στόχο την αποφυγή απομόνωσης αυτών των χωρών και την επακόλουθη δημιουργία διαχωριστικών γραμμών και άρα την πλήρη απομάκρυνση αυτών των χωρών από την αιγίδα της ΕΕ (Prifti, 2013). Από την οπτική της ΕΕ, η Σύνοδος Κορυφής της Θεσσαλονίκης μπορεί να θεωρηθεί ως μια κομβική στιγμή κατά την οποία η προσέγγιση της ΕΕ προς την περιοχή μετατοπίστηκε από τη σταθεροποίηση μετά τη σύγκρουση και την ανασυγκρότηση (ασφάλεια) προς τη δημοκρατική εδραίωση και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (μεγέθυνση). Στη βάση αυτής της πολιτικής δέσμευσης, η Σύνοδος Κορυφής ενέκρινε επίσης την «Ατζέντα της Θεσσαλονίκης για τα Δυτικά Βαλκάνια: Προχωρώντας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση». Αυτή η ατζέντα όριζε ότι η ενταξιακή διάσταση της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης – συμπεριλαμβανομένων τόσο των ειδικών για κάθε χώρα όσο και των περιφερειακών πτυχών – θα ενισχυόταν και θα εμπλουτιζόταν με νέα εργαλεία που αντλήθηκαν από την εμπειρία της ανατολικής διεύρυνσης. Η ενισχυμένη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Προσχώρησης, συμπεριλαμβανομένων των Συμφωνιών Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, «θα αποτελέσουν το συνολικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή πορεία των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων, μέχρι τη μελλοντική τους ένταξη» (Thessaloniki Agenda, 2003). Αυτή η προσέγγιση εν πολλοίς διεμήνυε πως πέρα από την περιφερειακή ολοκλήρωση που αναμφίβολα είναι ο κύριος στόχος των όσων πράττει η ΕΕ, θα εξεταζόταν κάθε χώρα ξεχωριστά όπως άλλωστε ήταν φυσικό αφού τα προβλήματα δεν ήταν παντού τα ίδια και θα έπρεπε να καταστρωθούν διαφορετικά σχέδια σύνδεσης και προσέγγισης με την κάθε χώρα.

2.β ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΔΕΣΜΕΥΣΗΣ

Ποιες προϋποθέσεις πρέπει να πληρούν τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων για να ενσωματωθούν στην ΕΕ; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα δεν μας επιτρέπει σε καμία περίπτωση να αντιμετωπίσουμε τα Βαλκάνια ως μια οντότητα. Τα εμπόδια και τα στάδια της κάθε χώρας ποικίλλουν και αξίζει κανείς να τα προσπελάσει προκειμένου να αποκτήσει μια συνολική εικόνα για την κατάσταση που επικρατεί. Για παράδειγμα η Αλβανία και η Βόρεια Μακεδονία είναι δύο περιπτώσεις που συνεξετάζονται λόγω της κοινής θετικής σύστασης της Επιτροπής, ωστόσο φαίνεται η διαδικασία να έχει «κολλήσει» εξαιτίας διάφορων ζητημάτων που αφορούν γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές με την Βουλγαρία. Πιο συγκεκριμένα η Αλβανία πρέπει να αντιμετωπίσει την εξαιρετικά οξυμένη πολιτική πόλωση στο εσωτερικό της με την κυβέρνηση να αρνείται οποιαδήποτε συνεργασία με την

αντιπολίτευση. Μάλιστα σε πρόσφατη έκθεσή της η Επιτροπή παρουσίασε την επιτακτική ανάγκη για εκλογικές μεταρρυθμίσεις και διαφάνεια στις χρηματοδοτήσεις των κομμάτων (<https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>). Η ίδια έκθεση έδειξε ότι στην Β. Μακεδονία υπάρχουν ζητήματα περισσότερο οικονομικού χαρακτήρα, αφού η πολιτική ανταγωνισμού δεν έχει γνωρίσει καμία πρόοδο ενώ η χώρα δεν είναι έτοιμη να μπει σε ένα πλαίσιο ενιαίας αγοράς (μετακίνηση αγαθών, εργαζομένων κτλ). Από την άλλη υπάρχει η περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στην οποία τον Μάιο του 2019 γνωστοποιήθηκε ένας κατάλογος περίπου 15 προτεραιοτήτων μια εκ των οποίων είναι η διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. Ακόμα η διεθνής εποπτεία που της έχει επιβληθεί από την Συμφωνία του Ντέντον δεν συνάδει με την ιδέα του κράτους-μέλους όπως την συλλαμβάνει η ΕΕ. Παράλληλα το Κόσοβο και η Σερβία αποτελούν στην ουσία «αγκάθι» ο ένας για τον άλλον αφού η ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου το 2008 προκάλεσε σφοδρότατη αντίδραση από την Σερβία και η ομαλοποίηση των σχέσεων (τουλάχιστον επισήμως) επετεύχθη με την πολύ σημαντική «Συμφωνία των Βρυξελλών» το 2013. Η Σερβία φαίνεται πως έχει αρκετό δρόμο να διανύσει πέρα από το ζήτημα του Κοσόβου, μιας και από τα 35 κεφάλαια προς διαπραγμάτευση με την ΕΕ έχουν ανοίξει μόλις τα 22. Στον αντίποδα το Κόσοβο οφείλει να αντιμετωπίσει ζητήματα διαφθοράς, οργανωμένου εγκλήματος, παραπληροφόρησης των ΜΜΕ, μειωμένης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και παραοικονομίας (κυρίως εμπορία όπλων). Τέλος το Μαυροβούνιο θα αναγκαστεί και αυτό όπως όλα δείχνουν να περιμένει, αφού οφείλει ακόμα να κλείσει πάνω από 20 διαπραγματευτικά κεφάλαια (www.europarl.europa.eu).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ψήφισμά του το 2019, έδωσε την συγκατάθεση του για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με μόνο δύο από τις έξι χώρες, την Αλβανία και την Βόρεια Μακεδονία. Μάλιστα προς την ίδια κατεύθυνση η Επιτροπή υιοθέτησε μια νέα στρατηγική με τίτλο: «Ενδυνάμωση της διαδικασίας προσχώρησης – Μία αξιόπιστη προοπτική της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια» με στόχο κυρίως να κάμψει τις γαλλικές αντιρρήσεις. Σε αυτό το πλαίσιο ομαδοποίησε τα διαπραγματευτικά κεφάλαια και έδωσε έμφαση σε τομείς όπως: θεμελιώδεις αρχές, εσωτερική αγορά, ανταγωνιστικότητα, πράσινη ατζέντα και βιωσιμότητα (Κοτταρίδης, 2020). Εξακολουθεί όμως, εύλογα κατά την προσωπική μου άποψη να πλανάται το ερώτημα για το αν και κατά πόσο μπορούν αυτά τα κράτη να αποτελέσουν ισότιμα μέλη σε μια ένωση που έχει καταγράψει πολλά χιλιόμετρα στο ενεργητικό της ενώ τα ίδια έχουν ακόμα να αντιμετωπίσουν θεμελιώδη ζητήματα. Μέσα σε όλη την προσπάθεια που έχει καταβάλει η ΕΕ για να φέρει όσο γίνεται πιο κοντά της αυτά τα κράτη επιχείρησε ουσιαστικά να διαδραματίσει τον ρόλο του «state-builder» και όπως φαίνεται τα αποτελέσματα δεν είναι και τα πιο θετικά. Μπορεί πράγματι να μην έχει πετύχει μέχρι τώρα όλα όσα ήθελε και οι μεταρρυθμίσεις στα κράτη που μας απασχολούν να μην είναι βιώσιμες, τουλάχιστον με όρους ενταξιακών προοπτικών, αλλά σίγουρα θα ήταν λάθος αν βασιζάμε την επιχειρηματολογία μας αποκλειστικά στις αδυναμίες των χωρών αυτών. Ίσως έχει τεράστια σημασία να αναδείξουμε και την αναγκαιότητα για μεταρρυθμίσεις από την πλευρά της ΕΕ. Είναι λοιπόν ξεκάθαρο πως αν επιθυμεί η ΕΕ από την πλευρά της να γεφυρώσει το χάσμα που χωρίζει τις δύο πλευρές να ακολουθήσει συγκεκριμένα βήματα με συνέπεια και προσηλωση στον στόχο.

2.γ ΜΠΟΡΕΙ Η ΕΕ ΝΑ ΓΕΦΥΡΩΣΕΙ ΤΟ ΧΑΣΜΑ;

Μέχρι και σήμερα «Η πολιτική αιρεσιμότητα είναι το κύριο μέσο μέσω του οποίου η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησε να προωθήσει δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις στα Δυτικά Βαλκάνια» (Richter και Wunsch, 2020). Ωστόσο η πραγματικότητα έδειξε ότι η μοναδική επιτυχία μέχρι σήμερα είναι η Κροατία η οποία έγινε κράτος-μέλος το 2013. Με άλλα λόγια έχει γίνει εμφανές πως η ΕΕ δεν κατάφερε να επαναλάβει την επιτυχημένη συνταγή που εφήρμοσε στην Κεντροανατολική Ευρώπη. Η έλλειψη προόδου στην διάσταση του εκδημοκρατισμού αυτών των χωρών παράγει εύλογα αμφιβολίες σχετικά με την μετασχηματιστική ισχύ της ΕΕ. Εν ολίγοις η ΕΕ όχι μόνο δεν έχει καταφέρει μέσω της αιρεσιμότητας να ενισχύσει τις διαδικασίες εκδημοκρατισμού αλλά έχει δημιουργήσει και άτυπα δίκτυα εξουσίας στα Δ.Βαλκάνια και τους έχει επιτρέψει να αυξήσουν την ισχύ τους. Αυτά μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ΕΕ έχει ανάγκη από μεταρρύθμιση, θεσμικές και κυρίως εύστοχες αλλαγές και μια διαφορετική προσέγγιση για την περιοχή.

Το 2018 με την υιοθέτηση του πλαισίου για την «αναθεωρημένη μεθοδολογία για την διεύρυνση στα Δ.Βαλκάνια» συζητήθηκαν μεταξύ άλλων προβλέψεις για εκ νέου σύσταση του κράτους δικαίου και δόθηκε έμφαση σε θεμελιώδεις αξίες σε μια πρώτη προσπάθεια προσέγγισης των διαρθρωτικών αδυναμιών των βαλκανικών χωρών. Δύο χρόνια αργότερα ωστόσο με δήλωση της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διεμήνυσε πως η διαδικασία διεύρυνσης «πρέπει να καταστεί περισσότερο προβλέψιμη, πιο αξιόπιστη –με βάση αντικειμενικά κριτήρια και αυστηρά θετικά και αρνητικά προαπαιτούμενα, και με αναστρεψιμότητα– πιο δυναμική και να υπόκειται σε ισχυρότερη πολιτική καθοδήγηση» (<https://eur-lex.europa.eu/>). Στόχος μείζονος σημασίας είναι η προετοιμασία των κρατών των Δ.Βαλκανίων για την εκπλήρωση όλων εκείνων των στόχων που απορρέουν από την ιδιότητα του μέλους. Η ευθυγράμμιση με ευρωπαϊκές αξίες, η οικονομική μεγέθυνση και η κοινωνική σύγκλιση περνάνε στον πυρήνα των διαπραγματεύσεων ενώ παράλληλα είναι άκρως σημαντική η ενημέρωση και η πληροφόρηση των πολιτών αυτών των κρατών σχετικά με τα οφέλη που πρόκειται να αποκομίσουν οι ίδιοι και τα κράτη τους μέσα από μια ενδεχόμενη διεύρυνση. Ποιο είναι όμως το ακριβές μεταρρυθμιστικό πλάνο που σχεδιάζει να εφαρμόσει η ΕΕ για να καταστήσει πιο λυσιτελή την διαδικασία της διεύρυνσης. Σε ένα πρώτο στάδιο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ύπαρξη μεγαλύτερης αξιοπιστίας υπό την έννοια της σταθερής και αμοιβαίας εμπιστοσύνης και από την άλλη της τήρησης των υποχρεώσεων από αμφότερες τις πλευρές. Αυτό σε πρακτικό επίπεδο για την Ένωση σηματοδοτεί την απλοποίηση των διαπραγματευτικών διαδικασιών και της διασφάλισης ότι όταν μια χώρα κατορθώνει αυτά που της αναλογούν, θα περνάει κατευθείαν στο επόμενο στάδιο. Παράλληλα από κοινού τα θεσμικά όργανα πρέπει να τάσσονται υπέρ μιας κατεύθυνσης ενώ τα κράτη-μέλη (κυρίως οι μεγάλες δυνάμεις) οφείλουν και αυτές με την σειρά τους να ομοιοήσουν. Ακόμα η ΕΕ θα ήταν χρήσιμο να αποκτήσει έναν πιο ενεργό ρόλο στην οικοδόμηση σχέσεων καλής γειτονίας μεταξύ Κοσόβου και Σερβίας όχι απλώς σε θεωρητικό επίπεδο αλλά εκμαιεύοντας μια νομικά δεσμευτική συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών. Ο δεύτερος πολύ σημαντικός παράγοντας σε όλη αυτή την διαδικασία είναι η ανάγκη για μια ισχυρότερη πολιτική καθοδήγηση. Δεδομένων των συμφερόντων που διακυβεύονται, είναι η στιγμή να

δοθεί η δέουσα προσοχή και σημασία στον πολιτικό χαρακτήρα της διαδικασίας και να εξασφαλιστούν οι απαιτούμενες δεσμεύσεις των κρατών και της ΕΕ. Αυτό σημαίνει πως τα ευρωπαϊκά όργανα θα πρέπει να παραμερίσουν την ρητορική και τις υποδείξεις και να ενεργοποιηθούν σε ένα πιο συμμετοχικό επίπεδο (πχ υπουργικές επαφές). Η Επιτροπή από την πλευρά της θα προβαίνει σε έναν συνολικό απολογισμό στο τέλος κάθε έτους και θα αντικαταστήσει τα γενικά και αόριστα πλαίσια υποχρεώσεων των κρατών με συγκεκριμένες και κατευθυντήριες γραμμές με καθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Εκτός από αυτά φαίνεται πως επιχειρείται μια αναθεώρηση του ρόλου του Συμβουλίου και πιο συγκεκριμένα «κάθε φορά που το Συμβούλιο αποφασίζει εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις για το άνοιγμα μιας ομάδας κεφαλαίων, και μόλις οι συνολικές διαπραγματεύσεις είναι έτοιμες, από τεχνική άποψη, να κλείσουν» (<https://eur-lex.europa.eu/>). Επιπρόσθετα ένα τρίτο στοιχείο το οποίο πρέπει να λάβει υπόψη η ΕΕ είναι η ανάγκη για μια πιο δυναμική και αποτελεσματική διαδικασία. Σε μια πρώτη φάση για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο η Επιτροπή είναι επιφορτισμένη με την ταξινόμηση των θεματικών που πρόκειται να συζητηθούν με τα κράτη και με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά θα καταφέρει δύο πράγματα. Αρχικά θα καταφέρει να δώσει έμφαση στα κύρια κεφάλαια με γνώμονα των πολιτικό διάλογο μεταξύ των δύο πλευρών και δεύτερον ομαδοποιώντας τις παρατηρήσεις της, η Επιτροπή θα καταφέρει να αναδείξει τις πλέον απαραίτητες μεταρρυθμίσεις ανά τομέα. Καθώς η εκτεταμένη συζήτηση και ανάλυση των κεφαλαίων θα γίνεται με βάση την ταξινόμηση και τις προτεραιότητες που έχουν τεθεί οι δύο πλευρές έχουν κάθε δικαίωμα να ελπίζουν σε αποδοτικότερα αποτελέσματα. Στα πλαίσια της συνολικής θεσμικής μεταρρύθμισης που επιθυμεί να επιχειρήσει η ΕΕ ώστε να καταστεί πιο παραγωγική, αντιστοιχεί τις ομάδες κεφαλαίων με υποεπιτροπές των ΣΣΣ (Συμφωνιών Σταθερότητας και Σύνδεσης) με στόχο την στενότερη παρακολούθηση της εξέλιξης και της προόδου. Τέταρτος μείζονος σημασίας παράγοντας σε όλη αυτή την διαδικασία πρέπει να θεωρηθεί η μεγαλύτερη προβλεψιμότητα και η σαφήνεια που θα όφειλε να έχει ο σχεδιασμός της Επιτροπής. Αυτό το στοιχείο πρακτικά προσφέρει μια διττή ανάγνωση. Αφενός η Επιτροπή θα ξέρει ακριβώς τι ζητάει και ποιες προϋποθέσεις θέτει και αφετέρου οι πολιτικοί ηγέτες των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων θα γνωρίζουν με σαφήνεια τι πρέπει να κάνουν. Το αν η διαπραγματευτική διαδικασία θα σταματάει ή θα συνεχίζει είναι κάτι που θα συνάγεται από την ετήσια έκθεση αξιολόγησης της Επιτροπής και αν το συμπέρασμα είναι θετικό για την υποψήφια προς ένταξη χώρα τότε τα οφέλη θα είναι η στενότερη ενσωμάτωση και η αύξηση της χρηματοδότησης. Το κλειδί σε όλη την μεταρρυθμιστική προσπάθεια που πραγματοποιεί είναι η ευελιξία. Όπως είναι λογικό πιθανώς να προκύψουν προσκόμματα στην διαδικασία και αυτό σημαίνει ότι η ΕΕ θα πρέπει να είναι σε θέση να τα αντιμετωπίσει. Για παράδειγμα τα κράτη-μέλη θα μπορούν να αποφασίσουν την αναστολή ορισμένων διαπραγματεύσεων και τον επαναπροσδιορισμό των σημαντικότερων κατευθυντήριων γραμμών, η ένταση της χρηματοδότησης και τα πεδία στα οποία χορηγείται θα μπορούν να αναπροσαρμόζονται και τέλος τα οφέλη από την στενότερη ενσωμάτωση θα μπορούσαν να διακοπούν αν κριθεί ότι μια χώρα παρεκκλίνει από τις υποχρεώσεις της. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς πόσο χρονοβόρο και πολυσύνθετο είναι το έργο της διεύρυνσης για την ΕΕ πόσω μάλλον σε μια περιοχή όπως τα Δ.Βαλκάνια. Άλλωστε όπως παρατηρείται: «το παράδοξο κράτους και κυριαρχίας της ΕΕ έρχεται

σε πλήρη αντίθεση με τα κράτη μετά από συγκρούσεις, τα οποία έχουν υψηλή απαίτηση συμβολικής εξωτερικής κυριαρχίας και περιορισμένη ή καθόλου ικανότητα» (Bieber,2011). Όλα αυτά σε ένα ομολογουμένως θεωρητικό επίπεδο είτε επαληθεύονται είτε όχι αλλά δεν μπορούμε παρά να αναμένουμε τις εξελίξεις. Αξίζει επομένως να αναρωτηθούμε ποιες θα είναι οι συνέπειες μιας ενδεχόμενης διεύρυνσης και πως αυτή θα επηρεάσει τα υφιστάμενα δεδομένα και τις σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί.

2.δ ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΣΗΜΑΙΝΟΥΝ ΤΑ Δ. ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΕ;

Σε αναρίθμητες επίσημες αναφορές της, η ΕΕ τονίζει κατηγορηματικά ότι το μέλλον των Δυτικών Βαλκανίων βρίσκεται εντός της ΕΕ. Το 2018 διατυπώθηκαν ακόμα μια φορά παρόμοια λόγια στην στρατηγική διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: «Η ευρωπαϊκή προοπτική των Δυτικών Βαλκανίων είναι σαφής και ξεκάθαρη και οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια για την ένταξη στην ΕΕ είναι καλά καθορισμένα» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή [Παραπομπή2018](#), 18). Η λογική και ο τρόπος που αντιμετωπίζεται μέχρι και σήμερα η εν λόγω περιοχή ενέχει έμμεσα μια διάθεση αποκλεισμού (Liridon,2023). Πιο συγκεκριμένα αυτό που ανέκαθεν ζητούσε η ΕΕ από αυτά τα κράτη ήταν μεταρρυθμίσεις και αλλαγές που θα τις έφερναν ολοένα και πιο κοντά στις ευρωπαϊκές επιταγές και ιδανικά. Όμως πάντα κάτι έλειπε. Για παράδειγμα, η ανακοίνωση του 2019 για την πολιτική διεύρυνσης της ΕΕ ανέφερε ότι η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα Δυτικά Βαλκάνια του 2018 «επιβεβαίωσε τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειώσει η περιοχή τόσο στις μεταρρυθμίσεις όσο και στην υπέρβαση της κληρονομιάς του πολέμου και των συγκρούσεων». Ωστόσο και πάλι ειπώθηκε ότι ήταν απαραίτητες και άλλες αλλαγές ιδίως στον τομέα του κράτους δικαίου και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Μπορεί λοιπόν πράγματι το μέλλον των Δ. Βαλκανίων να είναι συνυφασμένο με αυτό της ΕΕ, όμως όλη αυτή η διαδικασία παρουσιάζει σημάδια ενός φαύλου κύκλου που ενδεχομένως να χρειάζεται μια ακόμη μεγαλύτερη τομή προκειμένου και οι δύο πλευρές να απενρίζουν με μεγαλύτερη αισιοδοξία το μέλλον.

Το πιο πρόσφατο βήμα προς μια νέα κατεύθυνση έγινε πριν από περίπου δύο μήνες στην Σύνοδο Κορυφής ΕΕ-Δ. Βαλκανίων με την κεντρική ιδέα να είναι ότι μετά την ρωσική εισβολή οι συζητήσεις για την ένταξη των έξι βαλκανικών κρατών έχουν αποκτήσει μια εντελώς διαφορετική δυναμική. Ο καγκελάριος της Γερμανίας υποστήριξε πως προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος μιας ταχύτερης διεύρυνσης, οι αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται βάσει της πλειοψηφίας και όχι με ομοφωνία. Αυτό βέβαια συντάραξε τα μικρότερα κράτη-μέλη δημιουργώντας εύλογες ανησυχίες για ελαχιστοποίηση της δικής τους επιρροής. Αυτό που έχει ωστόσο μεγάλη σημασία είναι πως η ΕΕ επαναβεβαίωσε την ακλόνητη προσήλωση της στο έργο της διεύρυνσης και ζήτησε από τα ενδιαφερόμενα κράτη ταχείες μεταρρυθμίσεις, δίκαιες και προσανατολισμένες στο αμοιβαίο συμφέρον. Η ολοκλήρωση είναι αναντίρρητα μια διαδικασία που θα περάσει από πολλά στάδια ωστόσο η ΕΕ επιθυμεί να δημιουργήσει το κατάλληλο έδαφος πριν ακόμα από την εισχώρηση των χωρών παρέχοντας οφέλη στους πολίτες τους από τα πρώτα κιόλας στάδια. Εκφράστηκε η ικανοποίηση των Βρυξελλών στην διάθεση που έχουν επιδείξει οι πολιτικές ηγεσίες

των βαλκανικών χωρών να ενστερνιστούν τις ευρωπαϊκές αξίες και να χρησιμοποιήσουν όλα τα δυνατά νομικά μέσα για την ενσωμάτωση αυτών στα εθνικά δίκαια, ενώ παράλληλα τονίστηκε ότι θα αναλυθεί με μεγάλη προσοχή και ενδιαφέρον η ατζέντα που παρουσίασε πρόσφατα η Επιτροπή με θέμα την νέα οικονομική ανάπτυξη των Δ. Βαλκανίων. Το ενδιαφέρον την συζήτησης μετατοπίστηκε και σε πιο πρακτικά ζητήματα όπως αυτά της ψηφιακής πολιτικής και της προόδου της ανά χώρα, της αμοιβαίας αναγνώρισης πανεπιστημιακών διπλωμάτων, της συνδεσιμότητας των γαλάζιων και των πράσινων λωρίδων καθώς επίσης και την αξιοποίηση 16,6 δις ευρώ που έχουν ήδη διατεθεί στον σκοπό της νέας οικονομικής ανάπτυξης (<https://www.consilium.europa.eu/>). Σημαντικό επίσης βήμα ήταν και η διεύρυνση του Κολεγίου της Ευρώπης στα Τίρανα με τους πρώτους εισαχθέντες να μπορούν να υποβάλουν αιτήσεις για το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025. Για την Αλβανία και την Β. Μακεδονία ζητήθηκε από την ΕΕ να ξεκινήσουν το συντομότερο δυνατό οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις ενώ μακριά δεν βρίσκεται η Βοσνία-Ερζεγοβίνη που θα πρέπει πρώτα να καλύψει ορισμένες υπολειπόμενες δεσμεύσεις. Το Μαυροβούνιο είναι μια περίπτωση που είχε προβάδισμα ως προς την ένταξη τα προηγούμενα χρόνια, ωστόσο τώρα πρέπει με την νέα κυβέρνηση να σχηματίσει πάλι το προφίλ της χώρας εκείνης που είναι έτοιμη για το επόμενο βήμα. Όσον αφορά την Σερβία και το Κόσοβο το εμπόδιο γνωστό μεν τεράστιο δε, η τύχη τους επαφίεται αποκλειστικά στον διάλογο Βελιγραδίου-Πρίστινας. Τέλος η ΕΕ απευθύνει έκκληση και στα έξι κράτη να εγγυηθούν για τα δικαιώματα των μειονοτήτων εντός των συνόρων τους και να λύσουν το οποιοδήποτε ζήτημα με γνώμονα το διεθνές δίκαιο (<https://gr.euronews.com/>). Φαίνεται επομένως από τα τελευταία γεγονότα και από τις δεσμεύσεις που δόθηκαν και προβλέπεται να υλοποιηθούν πως αυτή η νέα δυναμική που αποδίδεται στο εν λόγω ζήτημα να είναι και αυτή που θα επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα ύστερα από χρόνιες διαπραγματεύσεις, κοστοβόρες μεταρρυθμίσεις, διμερή και περιφερειακά πλαίσια. Μένει λοιπόν να φανεί στην πράξη ποιος θα είναι ο ρόλος των Δ. Βαλκανίων στην νέα πραγματικότητα.

3. ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

3.α ΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ

Είδαμε πως για την ΕΕ η περιοχή των Δ.Βαλκανίων αποτελεί περιοχή υψίστης στρατηγικής σημασίας ενώ από την άλλη τα κράτη αδιαμφησβήτητα δύνανται να αποκομίσουν τεράστια οφέλη από το ενδεχόμενο της ενσωμάτωσής τους. Αναφορικά ωστόσο με τις συνέπειες που ενδεχομένως να ανακύψουν από την διεύρυνση είναι αρκετά εκείνα τα οποία πρέπει να σκεφτεί κανείς. Ξεκινώντας την ανάλυση μας από το ίδιο το εσωτερικό της ΕΕ θα διαπιστώσει πως η είσοδος κρατών με χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, ελάχιστα έως καθόλου ανταγωνιστικές και με σοβαρά προβλήματα εθνοτικών (και όχι μόνο) συγκρούσεων, θα δημιουργήσει μια αρκετά επικίνδυνη εστία στους κόλπους του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και θα προκαλέσει αναταράξεις από το πρώτο κιόλας διάστημα. Πολλές φορές στην βιβλιογραφία αλλά και στον δημόσιο λόγο γίνεται κουβέντα για μια Ένωση πολλαπλών ταχυτήτων και σίγουρα η διεύρυνση σε αυτή την περιοχή θα έρθει να επιβεβαιώσει τα όσα

υποστηρίζονται. Πέρα όμως από τις ανακατατάξεις που ίσως έρθουν είναι πολύ πιθανό να σχηματιστούν πόλοι επιρροής μεταξύ των ίδιων των μεγάλων δυνάμεων. Για παράδειγμα η Γερμανία είναι ένθερμος υποστηρικτής, αφού σχεδόν ενάμισι εκατομμύριο άνθρωποι στη Γερμανία κατάγονται από την περιοχή. Γερμανικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στα Δυτικά Βαλκάνια. Η Γερμανία είναι ένας τεράστιος χορηγός βοήθειας (Βοσνία, 2014). Έχει επίσης διαδραματίσει ισχυρό ρόλο σε ειρηνευτικές αποστολές και έχει αναλάβει όλο και πιο ενεργό πολιτικό ρόλο στην περιοχή. Μαζί με τη Βρετανία βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των προσπαθειών για την υποστήριξη του Κοσσυφοπεδίου. Στην περίπτωση της Γαλλίας, η υποστήριξη της διεύρυνσης ήταν παραδοσιακά πολύ πιο κατανοητή. Η επέκταση της ΕΕ έχει θεωρηθεί από το Παρίσι ως ένα αποτελεσματικό μέσο με το οποίο μπορεί να επεκτείνει την εξουσία του. Και όμως, τα τελευταία χρόνια, η Γαλλία παραδόξως απουσιάζει από τις συζητήσεις σχετικά με τη διεύρυνση της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια. Αν φύγουμε βέβαια από τον στενό πυρήνα των ισχυρών χωρών και κοιτάξουμε σε άλλη κατεύθυνση θα δούμε σίγουρα μια Βουλγαρία, η οποία εξαιτίας των άλυτων πολιτισμικών και ιστορικών διαφορών δεν βλέπει με πολύ καλό μάτι την όλη διαδικασία, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η Ελλάδα αλλά θα τον δούμε παρακάτω. Το μωσαϊκό των εθνοτήτων στην περιοχή αποτελεί από μόνο του πηγή κινδύνου αφού κάθε νέο κράτος-μέλος της περιοχής είναι πιθανό να μπλοκάρει την είσοδο μιας άλλης χώρας των Δ.Βαλκανίων (Balfour και Stratulat, 2012).

3.β Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σε αυτό το σημείο λοιπόν αξίζει να μελετηθεί και ποιος είναι ο ρόλος της Ελλάδας σε όλη αυτή την διαδικασία, αφού από γεωγραφικής (αλλά και όχι μόνο) απόψεως το εν λόγω ζήτημα την αφορά άμεσα. Όπως υποστηρίζεται από μεγάλο κομμάτι της βιβλιογραφίας αλλά όπως έχει δείξει και η ίδια η εμπειρία της χώρας μας, η απόφαση για συμμετοχή στους δυτικούς θεσμούς παρόλο που πέρασε περιόδους αόριστων επιλογών, αναποφασιστικότητας και κωλυσιεργίας, στην μεγάλη εικόνα έχει θετικό πρόσημο. Αν και η Ελλάδα είχε ήδη κλείσει πάνω από μια δεκαετία συμμετοχής στην ΕΕ, το γεγονός ότι υποστηρίχτηκε από την πολιτική ελίτ της χώρας το καθεστώς του Μιλόσεβιτς στην Σερβία καθώς επίσης και το «μακεδονικό», έκαναν την χώρα μας μέρος αυτού που ονομάζουμε βαλκανικό πρόβλημα. Μόλις τα μαύρα σύννεφα άρχισαν να μαζεύονται πάνω από την Ελλάδα, ο προσανατολισμός άλλαξε και υπογράφηκε η Ενδιάμεση Συμφωνία το 1995, υπήρξε σημαντική πρόοδος στις σχέσεις με την Αλβανία, συμμετείχαμε με το δυτικό μέτωπο στις συγκρούσεις στο Κόσοβο και τέλος χάρη σε Έλληνες επιχειρηματίες αναπτύχθηκε ραγδαία η οικονομική διπλωματία ως όπλο στην εξωτερική πολιτική της χώρας μας στην περιοχή. Ουσιαστικά η αλλαγή στάσης αποσκοπούσε στο να απεμπλακούμε από αυτό που ονομάζουμε βαλκανικό πρόβλημα και δεν υπήρχε καλύτερη ευκαιρία να κορυφώσουμε αυτή την προσπάθεια από την προεδρία της Ελλάδας το 2003. Η ατζέντα της Θεσσαλονίκης έδωσε άτυπα τον ρόλο του διαμεσολαβητή στην χώρα μας, ωστόσο από το επόμενο κιάλας έτος επιστρέψαμε σε έναν λήθαργο. Η οικονομική κρίση λίγα χρόνια μετά ήρθε στην ουσία να πτοήσει ακόμα περισσότερο την ενεργητικότητα της χώρας στο διπλωματικό επίπεδο. Περαιτέρω η βαλκανική πολιτική της χώρας μας εκφράζεται κυρίως μέσω περιφερειακών θεσμών όπως η

Διαβαλκανική Συνεργασία, το Συμβούλιο Περιφερειακής Συνεργασίας και η Πρωτοβουλία Αδριατικής-Ιονίου. Η Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων αποτελεί ακόμα έναν θάλαμο διεργασίας και προετοιμασίας των κρατών για την ενδεχόμενη ένταξή τους στην ΕΕ. Μερικοί από τους στόχους που περιλαμβάνει αυτό το εγχείρημα είναι η βελτίωση των υποδομών, η προώθηση των παραγωγικών επενδύσεων, η στήριξη των θεσμών, η εκπαίδευση και η εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού και πάνω από όλα η διατήρηση του ευρωπαϊκού προσανατολισμού στην περιοχή. Για την περίοδο 2002-2006 καταρτίστηκε ένα πρόγραμμα ύψους 550εκ ευρώ το οποίο παρατάθηκε και για την επόμενη τετραετία. Οι χώρες που έλαβαν χρηματοδότηση είναι η ΠΓΔΜ, η Αλβανία, η Ρουμανία, η Σερβία, η Βουλγαρία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Μαυροβούνιο. Από εκεί και πέρα ενδεχόμενη διεύρυνση θα έβρισκε την Ελλάδα ιδιαίτερα ικανοποιημένη αφού έχει να αποκομίσει κυρίως οφέλη. Από τη μία θα εμπεδωνόταν η ειρήνη, η ασφάλεια και η σταθερότητα στην περιοχή ακόμα περισσότερο μειώνοντας τις εθνικές και αλυτρωτικές τάσεις. Μακροπρόθεσμα θα σημειωνόταν αύξηση των οικονομικών μεγεθών των ενταγμένων κρατών και ο όρος «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης» σταδιακά θα γινόταν μακρινή ανάμνηση. Παράλληλα μια ενδεχόμενη ένταξη θα μείωνε την επιρροή της Τουρκίας και θα δυσχέραινε την επιθυμία της να δημιουργήσει ένα νέο-οθωμανικό τόξο στα βόρεια της χώρας μας. Επίσης θα μπορούσαμε πλέον υπό άλλο θεσμικό πλαίσιο (αυτό που θα παρείχε η ΕΕ) να συζητήσουμε με την Αλβανία για την διευθέτηση της ΑΟΖ και να δημιουργηθεί ένα νέο πλαίσιο του πως αντιλαμβανόμαστε το Κόσοβο. Ακόμα, μιας και η Ελλάδα αποτελεί το φυσικό σύνορο των χωρών αυτών με τη Μεσόγειο, το εμπόριο θα είχε ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα για την χώρα μας εξαιτίας της κατάργησης των δεσμών εντός της ενιαίας αγοράς.

3.γ ΚΑΤΑΝΟΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΣΗ

Οι δεσμοί της χώρας μας με τους γείτονες της στα Βαλκάνια στην μετακομμουνιστική περίοδο δεν ξεκίνησαν με τους καλύτερους δυνατούς οιωνούς. Σε πρώτο στάδιο όχι μόνο δεν έγινε προσπάθεια η Ελλάδα να σταθεί αρωγός και να βοηθήσει τις βαλκανικές χώρες σε αυτή την μεταβατική περίοδο αλλά η δύσκαμπτη και μαξιμαλιστική πολιτική τη, δημιούργησε ένα εχθρικό προφίλ (Armakolas και Triantafyllou,2017). Η νευρική και η αβεβαιότητα ήταν βασικά συστατικά της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής εκείνης της περιόδου αφού η έκρυθμη κατάσταση στα βόρεια σύνορα της χώρας, ευνοούσε μια πιο λαϊκίστικη ρητορική και έφραζε κάθε πιθανό δρόμο συνδιαλλαγής και διαλόγου με τις όμορες χώρες. Όλη αυτή η αμυντική στάση που υιοθετήθηκε αποκρυσταλλώνεται χαρακτηριστικά στην αντιμετώπιση των μεταναστών που κατέφθαναν στην χώρα μας από χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Το μεγαλύτερο μέρος της ελληνική κοινωνίας χαρακτήρισε ως ρεβιζιονιστικές τις θέσεις της τότε ΠΓΔΜ και εμμέσως έδωσε η ίδια προσανατολισμό στην ελληνική ατζέντα. Οι ελληνοαλβανικές πέρασαν και αυτές από πολλά κύματα μέχρι να καταλαγιάσουν κυρίως εξαιτίας της ελληνικής μειονότητας στην Νότια Αλβανία. Παράλληλα η δήλωση στήριξης στην Σερβία για τις συρράξεις σε Κροατία και Βοσνία-Ερζεγοβίνη πυροδότησαν ακόμη περισσότερο τις σχέσεις της χώρας μας με τους εταίρους και την δυτική πλευρά γενικότερα. Σταδιακά επήλθε ο εξορθολογισμός στην ελληνική πλευρά με σημαντικότερη απόδειξη όπως είδαμε και

παραπάνω, την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας με την ΠΓΔΜ. Παρόλο που έχουν σημειωθεί από την πλευρά της χώρας μας βήματα προόδου ως προς τον τρόπο δόμησης της ατζέντας της εξωτερικής πολιτικής και της αντιμετώπισης των όποιων διαφορών έχει με τις βαλκανικές χώρες, η πολιτική κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας εξακολουθεί να είναι στιγματισμένη από έντονα στοιχεία εθνικισμού και εσωστρέφειας. Η οικονομική κρίση που οδήγησε σε εξασθενημένες δυνατότητες την χώρα μας έδειξε να κλονίζει την πρωτοκαθεδρία που κατείχαμε σε αυτή την τόσο ευαίσθητη περιοχή, ωστόσο φαίνεται πως και πάλι δειλά-δειλά επιχειρούμε να ξαναπατήσουμε σε στέρεο έδαφος. Ο δυσμός και η αμφισημία των θέσεων της χώρας μας πάνω στο ζήτημα της διεύρυνσης της ΕΕ στα Δ. Βαλκάνια, την τοποθετούν πάνω σε μια λεπτή γραμμή, στην οποία είναι υποχρεωμένη να αποκομίσει τα μέγιστα από την συναναστροφή της με τους επίδοξους πλέον γείτονες της και παράλληλα να μην δημιουργήσει προσκόμματα στα οποία θα βρουν πάτημα όσοι αποστρέφονται μέχρι και σήμερα την διεύρυνση.

3.δ ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

Η περιφερειακή συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας όπως εκφράζεται από την ΕΕ είναι άμεσα συνυφασμένη με τις πολιτικές διεύρυνσης. Με βάση αυτό το περιφερειακό υπόβαθρο, η περιοχή έχει γνωρίσει από πρώτο χέρι την μεγιστοποίηση των πρωτοβουλιών περιφερειακής συνεργασίας στο επίπεδο της ασφάλειας και θέματα που σχετίζονται με αυτήν συχνά έχουν αποτελέσει τον πυρήνα θεματικών διαδικασιών και ρυθμίσεων συνεργασίας που υποστηρίζονται είτε την ευρωπαϊκή κοινότητα είτε από ενδογενείς πρωτοβουλίες. Παράδειγμα των όσων αναφέρονται είναι η Αντιτρομοκρατική Πρωτοβουλία των Δυτικών Βαλκανίων που χαίρει της αμέριστης συμπαράστασης των Βρυξελλών. Ειπώθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο πως η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος αποτελεί ένα αγκάθι στην προσπάθεια που κάνουν τα κράτη και για αυτόν τον λόγο η Επιτροπή επέστησε την προσοχή στα κεφάλαια 23 και 24 που αναφέρονται στην καταπολέμηση του εγκλήματος και της ριζοσπαστικοποίησης. Γίνεται λοιπόν εμφανές ότι στα έξι αυτά κράτη η ΕΕ μετα από μια ενδεχόμενη ενσωμάτωση τους, βλέπει έναν νέο, αξιόπιστο και δυναμικό πάροχο ασφαλείας και αυτό αποκτά ακόμα μεγαλύτερη αξία κοιτώντας απλώς τον χάρτη και αντιλαμβανόμενοι για ποια περιοχή μιλάμε. Πολλά σημαντικά νομοθετήματα αναφέρονται στην ανάγκη μια πιο συμπαγούς και συνεκτικής εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ που θα οδηγήσει στην διασφάλιση της συνοχής στις προκλήσεις που παρουσιάζονται. Το παράδειγμα της Αντιτρομοκρατικής Πρωτοβουλίας πάτησε πάνω στην περιφερειακή πρωτοβουλία «Brdo» που ξεκίνησε από την Σλοβενία και την Κροατία (Klemenc, Hrabalek and Djordevic, 2021). Το πλαίσιο αυτό επεκτάθηκε και πλέον αποτελεί την Ολοκληρωμένη Διακυβέρνηση Εσωτερικής Ασφάλειας επωμιζόμενη τις εγγυήσεις ασφάλειας στην περιοχή. Τα επιχειρησιακά αποτελέσματα θα εξαρτώνται από διαλειτουργικά πλαίσια συνεργασίας, όπως η ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνογνωσίας, συμβατός εξοπλισμός και κοινές νομικές βάσεις για διασυνοριακή συνεργασία (πχ Σένγκεν). Δεύτερον τα ήδη προχωρημένα στάδια συνεργασίας των βαλκανικών κρατών με περιφερειακούς οργανισμούς όπως η Europol και ο Frontex πέρα από την εμπειρία και το «know how», έχουν αυξήσει και την εμπιστοσύνη προς αυτά τα εγχειρήματα κάτι που καθιστά πιο αισιόδοξες τις

βλέψεις της ΕΕ. Ακόμα η Αλβανία, η Σερβία, η Βόρεια Μακεδονία, το Μαυροβούνιο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι μεταξύ άλλων μέλη της Σύμβασης Αστυνομικής Συνεργασίας για την Νοτιοανατολική Ευρώπη που ασχολείται με την πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή γεγονός που αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα στην ανάγκη για συλλογή εμπειρίας και τεχνογνωσίας. Σε πρακτικό επίπεδο από το 2012 εκτελούνται «Κοινές Επιχειρήσεις» ως συνεργατική μέθοδος του πλαισίου Σένγκεν και της Σύμβασης Αστυνομικής Συνεργασίας και μάλιστα τον Νοέμβριο του ίδιου έτους οργανώθηκαν πέντε επιχειρήσεις σε αντίστοιχα σημεία διέλευσης στα Δυτικά Βαλκάνια. Αντίστοιχου βεληνεκούς ήταν και η περιφερειακή επιχείρηση «Dunav 2017» με την συμμετοχή διασυνοριακής αστυνομίας όλων των βαλκανικών κρατών (εκτός του Κοσόβου). Η μελλοντική εντατικοποίηση της περιφερειακής στρατηγικής χρήζει σημαντικής μέριμνας και από την Γερμανία με την πρωτοβουλία «Καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος στα Δυτικά Βαλκάνια». Για τον σκοπό αυτό έχουν συσταθεί δύο Κοινές Ομάδες Έρευνας (μία μεταξύ Αλβανίας και Ιταλίας και μία μεταξύ Σερβίας και Βόρειας Μακεδονίας) στρέφοντας το βλέμμα στην κατάσχεση παράνομων ουσιών και την εξάρθρωση εργαστηρίων συνθετικών ναρκωτικών. Ως εκ τούτου θα πρέπει να θεωρηθούν άξιες αναφοράς οι πρωτοβουλίες της ΕΕ για συνεργασία με τα Δυτικά Βαλκάνια που δρομολογήθηκαν μέσα στα πλαίσια της Στρατηγικής της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια το 2018. Μεταξύ άλλων προβλέπονται συμφωνίες για το καθεστώς της περιοχής και του Frontex με την Αλβανία να είναι η μόνη χώρα που έχει υπογράψει μέχρι σήμερα από το 2019. Επομένως όλες αυτές οι πρωτοβουλίες που ήδη αναφέρθηκαν, οι υπογραφές που μένουν να μπουν αλλά και η διάθεση της ΕΕ να υλοποιήσει στο μέγιστο την Στρατηγική της για τα Δυτικά Βαλκάνια δημιουργούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε η περιοχή να αποτελέσει έναν σημαντικό πάροχο ασφάλειας στο μέλλον.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ΕΕ έχει δεσμευτεί για την ενσωμάτωση των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στο εγγύς μέλλον. Όλες οι υποψήφιες προς ένταξη χώρες έχουν συμφωνίες σύνδεσης με την ΕΕ, ανοίγοντας τις οικονομίες τους και εξισώνοντας όλα τα υπόλοιπα επίπεδα με τις επιταγές της Ένωσης. Παρέχεται πολιτική και οικονομική στήριξη στις χώρες στα πλαίσια της περιφερειακής ολοκλήρωσης για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων ασφάλειας. Έχει καταστεί σαφές ότι η προοπτική ένταξης στην ΕΕ αποτελεί από μόνη της ένα κίνητρο για μεταρρυθμίσεις που θα αφορούν την πολιτική και οικονομική διακυβέρνηση, την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης, το κράτος δικαίου και την κοινωνία των πολιτών. Το μέλλον εκτιμάται ευόινο και με την κατάλληλη καθοδήγηση οι 6 χώρες δύνανται σταδιακά να προσεγγίζουν όλο και περισσότερο την «ευρωπαϊκή στέγη». Η ενοποίηση των οικονομιών των χωρών των Δ. Βαλκανίων τις έχει καταστήσει αποδοτικότερες και η συνεχής μεταφορά γνώσης τις έχει φέρει πλησιέστερα στις επιχειρηματικές κοινότητες των ισχυρών της Ένωσης. Ενώ λοιπόν πολλές παραδοσιακές εταιρείες έκλεισαν καθώς δεν πληρούσαν τους κανονισμούς της ΕΕ, η ελεύθερη μετακίνηση ανθρώπων έχει επιτρέψει σε πολλούς εξειδικευμένους εργαζόμενους και ερευνητές να αναζητήσουν εργασία πέρα από τα

σύνορα των χωρών τους. Ακόμα μπορεί η ίδια η ένταξη στην ΕΕ να είναι ένας στόχος που ακόμα δεν έχει επιτευχθεί για τις εν λόγω χώρες, ωστόσο υπάρχουν οι προϋποθέσεις εκείνες για την δημιουργία μιας Περιφερειακής Οικονομικής Περιοχής μέχρι το 2035 που θα τονώσει ακόμα περισσότερο τις οικονομίες. Εφόσον η στήριξη της ΕΕ είναι δεδομένη, οι ηγέτες των χωρών θα πρέπει να επιδείξουν αποφασιστικότητα, διάθεση να ακολουθήσουν τον δρόμο που καταδεικνύεται από την Ένωση, να ξεκολλήσουν από την αδράνεια και τα μίση του παρελθόντος και να συνειδητοποιήσουν πως η από την ενσωμάτωση τους θα αποκομίσουν μόνο θετικά. Η προνοητικότητα είναι απαραίτητο στοιχείο της προετοιμασίας για το απροσδόκητο. Οι Βαλκάνιοι ηγέτες οφείλουν πλέον όχι απλώς να συμβιβαστούν αλλά οι ίδιοι να εξερευνήσουν, να προβλέψουν και να διαμορφώσουν το μέλλον τους. Πρέπει να επικοινωνήσουν στους λαούς τους ότι είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν κάθε πιθανή πρόκληση και να εκμεταλλευτούν στο έπακρο κάθε ευκαιρία που παρουσιάζεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- 1) Anastasakis, O. (2008). «The EU's political conditionality in the Western Balkans: towards a more pragmatic approach». *Southeast European and Black Sea Studies* Vol.8 Issue.4 p.365-377.
- 2) Armakolas, I. and Triantafyllou, G. (2017). «Greece and EU enlargement to the Western Balkans: understanding an ambivalent relationship». *Southeast European and Black Sea Studies* Vol.17 Issue.4 p.611-629.
- 3) Balfour, R. and Stratulat, C. (2012). «The enlargement of the European Union». Discussion paper in European Policy Centre.
- 4) Bartlet, W. (2020). «International assistance, donor interests, and state capture in the Western Balkans». *Journal of Contemporary European Studies* Vol.29 Issue.2 p.184-200
- 5) Buzan, B and Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

- 6) Buzar, S. (2016). «Energy, environment and international financial institutions: the ebrd's activities in the Western Balkans». *Geografiska Annaler: Series B Human Geography* Vol.90 Issue.4 p.409-431.
- 7) Bieber, F. (2011). «Building Impossible States? State-building, Strategies and EU Membership in the Western Balkans». *Europe-Asia Studies* Vol.63 No.10 p.1783-1802
- 8) Jovanovic, R. and Maric, D. (2020). «Controversy in the classroom: how history teachers in the Western Balkans approach difficult topics»? *Journal of Curriculum Studies* Vol.52 Issue.5
- 9) Keil, S. (2013). «Europeanization, state-building and democratization in the Western Balkans». *Journal of Nationalism and Ethnicity* Vol.41 Issue.3 p.343-353.
- 10) Ker-Lindsay, J, Armakolas, I and Stratulat, E. (2017). «The national politics of EU enlargement in the Western Balkans». *Southeast European and Black Sea Studies* Vol.17 Issue.4 p.511-522.
- 11) Klemenc, J, Hrabalek, M and Djordevic, V. (2021). «Regional security cooperation revisited: the Western Balkans as the future security provider». *European Security* Vol.30 Issue.2 p.285-304.
- 12) Lerch, M. (2017). «Fertility and union formation during crisis and societal consolidation in the Western Balkans». *Population Studies* Vol.72 Issue.2 p.217-234.
- 13) Lindstorm, N. (2017). «Power trips: Europeanization, market-governance and energy policy in the Western Balkans». *Policy and Society* Vol.30 Issue3 p.197-207.
- 14) Liridon, L. (2023). «The meaning of the Western Balkans project for the EU: genuine conclusion or polite exclusion»? *Southeast European and Black Sea Studies*
- 15) Petrovic, M. and Wilson, G. (2021). «Bilateral relations in the Western Balkans as a challenge for EU accession». *Journal of Contemporary European Studies* Vol.29 Issue.2 p.201-218.
- 16) Prezelj, I and Vogrincic, N. (2020). «Criminal and Networked state capture in the Western Balkans: the case of the Zemun clan». *Southeast European and Black Sea Studies* Vol.20 Issue.4 p.547-570.
- 17) Smith, R.N. (2020). «The EU's stability-democracy dilemma in the context of the problematic accession of the Western Balkans states». *Journal of Contemporary European Studies* Vol.29 Issue.2 p.169-183.
- 18) Visoka, G and Gjevori, E. (2013). «Census politics and Ethnicity in the Western Balkans». *East European Politics* Vol.29. Issue.3 p.479-498.
- 19) Wunsch, R. (2020). «Money, power, glory: the linkages between EU conditionality and state capture in the Western Balkans». *Journal of European Public Policy* Vol.27 No.1 p.41-62.
- 20) «The European future of the Western Balkans» *Thessaloniki@10 (2003-2013)*
 Edited by Eviola Prifti, European Union Institute for Security Studies.

- 21) United Nations Office on Drugs and Crime (2008). «Crime and its impact on the Western Balkans and affected countries». Vienna
- 22) <https://gr.euronews.com/>
- 23) <https://www.consilium.europa.eu/>
- 24) [Παραπομπή2018](#)
- 25) <https://eur-lex.europa.eu/>
- 26) www.europarl.europa.eu
- 27) <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>